

Kan kommunerna pressa matpriserna?

Konkurrensverkets rapportserie 2001:4

Konkurrensverket oktober 2001

Utredare: Karl Lundvall (projektledare) och Rune Odlander

ISSN-nr 1401-8438

AB Danagårds Grafiska, Ödeshög 2001

Foto: Filip Järnehag/Lucky Look, Mats Bäcker/Bildhuset, Sven Oredsson/ Megapix,
Martin Parr/Magnum/IBL

Innehållsförteckning

1	Inledning	5
2	Dagligvarumarknaden i Sverige	8
2.1	Strukturomvandlingen	9
2.2	Stormarknader	14
2.3	Lågprisbutiker	15
2.4	Etableringshinder	18
3	Plan- och bygglagen	19
3.1	Plansystemet	19
3.2	Reglering av handel	20
3.3	Förfarande	22
3.4	Överprövning	22
3.5	Tidigare studier	23
4	Detaljplaner, livsmedelsbutiker och priser	26
4.1	Detaljplaner och handel med livsmedel	26
4.2	Detaljplaner och butiksstruktur	30
4.3	Butiksstruktur och priser	34
5	Planering för dagligvaruhandel	44
5.1	Handelspolicy - teori och praktik	44
5.2	Fallstudier	49
5.3	Bedömningsgrunder	55
6	Sammanfattande slutsatser och förslag	59
	Referenser	64
	Bilaga 1: Statistiska källor	67
	Bilaga 2: Frågeformulär	70
	Bilaga 3: Antal detaljplaner i kommunerna	72
	Bilaga 4: Intervjuer	88

1 Inledning

Under senare tid har debatten om den svenska prisnivån i jämförelse med andra länder tagit ny fart. Ett flertal olika studier och tidningsartiklar har pekat på bristande konkurrens inom vissa sektorer av den svenska ekonomin och stora prisskillnader mellan Sverige och andra länder. Enligt Eurostat (2000) var 1998 den svenska maten 18 procent dyrare än EU-genomsnittet. Enligt SCB:s (2000) framskrivning av 1995 års mätning till 1998 var dock differensen något mindre, 11 procent.¹ Den norska statistikbyrån (Statistisk sentralbyrå 2001) har gjort egna framskrivningar för de nordiska länderna även för 1999 och 2000 och kommit fram till att matpriserna i Sverige ligger 20 - 25 procent över EU-genomsnittet. Slutligen har Europeiska Kommissionen (2001) gjort mätningar avseende en matkorg bestående av olika färskvaror i elva medlemsländer som publicerades i en rapport i maj 2001. Mätningarna visar att Sverige är dyrast i tre av tio kategorier (fläskkött, bananer och mjölk). Den svenska prisnivån för hela matkorgen ligger mellan fem och tio procent över nivån i övriga länder beroende på om moms räknas med eller inte. Andra studier har mätt priser på andra produkter och kommit fram till stora prisvariationer. Inte sällan uppvisar Sverige även i dessa fall en jämförelsevis hög prisnivå.²

De bakomliggande orsakerna till att Sverige är relativt dyrt är många och till viss del också svåra att analysera. I någon utsträckning kan också utifrån nationalekonomisk teori hävdas att vissa prisskillnader mellan länder är naturliga och beror på ländernas olika förhållanden. Konkurrensverket publicerade i oktober i fjol en rapport³ som syftade till att kvantifiera hur stor betydelse konkurrensen i Sverige har för den allmänt höga prisnivån med hänsyn tagen till andra faktorer. Rapportens huvudresultat är att ungefär hälften av prisskillnaden kan förklaras med ”naturliga” förklarings-

¹ Skillnaden i resultat beror på olika tillvägagångssätt, vilket är en illustration av metodproblemen med jämförande prisnivåundersökningar mellan länder.

² Se t. ex. en konsultrapport från *The Economist Intelligence Unit*, (2001), som jämförde priser för ett stort antal märkesprodukter, såsom CD-skivor, parfym, kläder, elektronik och möbler, på uppdrag av regeringarna i Storbritannien och Sverige, samt en studie av bankavgifter från Europeiska Kommissionen (2001).

³ Varför är de svenska priserna så höga?, Konkurrensverkets rapportserie 2000:2

faktorer, såsom inkomstnivå, arbetskraftskostnad, skatter, befolkningstäthet, konsumtionsmönster samt växelkursförändringar. Den andra hälften förklaras till betydande del enligt verkets bedömning av bristande konkurrens i ett flertal sektorer av den svenska ekonomin.

Det faktum att Sverige uppvisar betydande *regionala* prisskillnader stöder denna slutsats eftersom en lång rad prispåverkande faktorer, såsom skatter, regelverk, växelkursförändringar, arbetskraftskostnader m.m., är i stort sett lika över hela landet. I den ekonomiska litteraturen är sambanden mellan prisnivå och konkurrenstryck i jämförelser *mellan länder* relativt utforskade. För enskilda marknader *inom ett land* finns emellertid en ganska rik empirisk litteratur. I de flesta fall kan man påvisa att bristande konkurrens leder till högre priser.

Regionala prisjämförelser inom Sverige på matvaror har genomförts regelbundet och systematiskt av främst Pensionärernas Riksorganisation (PRO) och Konsumentverket. Även dagspressen genomför återkommande undersökningar. Dessa pekar på prisskillnader i storleksordningen 10 till 15 procent (i vissa fall mer) mellan den billigaste och den dyraste delen av landet. Stockholmsregionen är genomgående dyrare och Västsverige billigare än riket i övrigt.

Vad kan då göras för att pressa matpriserna? I vilken utsträckning kan ökad konkurrens bidra? Hur skall man gå tillväga? Och, sist men inte minst, *vem* bör agera?

En av de viktigaste faktorerna som bestämmer konkurrenssituationen är möjligheterna för en aktör att etablera sig på en marknad. I dagligvarubranschen har etableringshindren, så som de har upplevts från entreprenörshåll, varit de allvarligaste, och i synnerhet tillgången på lämpliga lägen med möjlighet att bedriva handel med livsmedel.

Kommunerna har genom sin tillämpning av plan- och bygglagen (1987:10), PBL, ofta ett avgörande inflytande på möjligheterna för en aktör att etablera sig. En vanlig situation då en entreprenör vill öppna en ny livsmedelsbutik är att det aktuella området inte är planerat för handel, eller att planen endast tillåter handel med andra varor än livsmedel. Entreprenören måste då ansöka om planändring hos kommunen.

Planprocessen upplevs från branschhåll som svår och kostsam. En vanlig åsikt är också att kommunerna inte ger konkurrensintresset tillräckligt vikt i jämförelse med andra bedömningsfaktorer, såsom miljö, trafik och konsekvenser för befintlig handel. Under perioden 1992-1997 fanns i 5 kap. 7 § PBL direkt angivet att särskild hänsyn skulle tas i planeringen till en effektiv konkurrens. En återgång till denna reglering har sedermera föreslagits av flera instanser. Det har bl.a. hävdats att kommunerna tillämpat PBL på ett sådant sätt att det hindrar etablering och en sund konkurrens, med höga priser och dålig service som följd.

Kritiken mot tillämpningen av PBL grundar sig emellertid i allmänhet inte på någon systematisk empirisk analys. Syftet med denna studie är därför att empiriskt undersöka om etableringen av butiker i dagligvaruhandeln påverkats av kommunernas tillämpning av PBL och vilken effekt detta i sin tur haft på priserna.

Undersökningen är uppdelad i en kvantitativ och en kvalitativ del. Den kvantitativa analysen bygger på uppgifter från ett stort antal detaljplaner samt data om butiksetableringar och priser. Den kvalitativa delen innefattar en kommunenkät, fallstudier och ett antal intervjuer med företrädare för kommuner, branschorgan och företag.

Studien är disponerad enligt följande. I kapitel 2 ges en översikt över dagligvarumarknaden i Sverige, följt av kapitel 3 som beskriver relevanta delar av PBL. Kapitel 4 redovisar den kvantitativa analysen och kapitel 5 den kvalitativa. En sammanfattande diskussion av de viktigaste resultaten samt förslag på hur man från kommunalt håll kan bidra till att pressa matpriserna avslutar rapporten.

2 Dagligvarumarknaden i Sverige

Med dagligvaror menas i huvudsak livsmedel, vissa kemisk-tekniska varor för hushållen, pappersvaror, tobak, tidningar och blommor. Den svenska marknaden för dagligvaror har i hög grad varit en nationell bransch som dominerats av ICA, Konsumentkooperationen (KF) och Axfood. I södra Sverige finns Bergendahls, en mindre aktör med sin huvudsakliga verksamhet förlagd till Skåne.

De tre stora blocken finns representerade över hela landet. ICA har en marknadsandel i detaljistledet på 35 - 50 procent beroende på marknadsavgränsning. Axfood och KF har ungefär 20 - 25 procent av marknaden vardera. Dagligvaruhandeln är betydligt mer koncentrerad än sällanköpsvaruhandeln och koncentrationen har ökat något under 1990-talet (HUI 2001a).

En viss internationalisering sker nu i branschen. Den holländska dagligvarukoncernen Royal Ahold gick år 2000 in som ägare i ICA med en 50-procentig ägarandel. Även andra ägarförändringar har varit aktuella liksom inbrytningar på den svenska marknaden av utländska dagligvarukedjor.

Ett utmärkande drag i svensk dagligvaruhandel är en långtgående integrering av butiksledet och grossistledet/inköpsledet. I regel sluts ramavtal mellan blockens inköpsorganisationer och livsmedelsproducenter, vilket leder till en viss likriktning av varuutbud för butiker inom samma kedja. Logistiken sköts även den till stor del centralt inom blocken, som tillhandahåller lagerresurser på olika håll i landet. Vissa leveranser sker direkt från producent till butik.

Förutom tendenserna till en ökad internationalisering av den svenska dagligvarumarknaden är den kanske mest utmärkande utvecklingstendensen den pågående omvandlingen av butiksstrukturen. Antalet butiker minskar i ganska kraftig utsträckning samtidigt som nya större butiker etableras, ofta utanför stadskärnan i externa eller halvexterna lägen. Stormarknaderna började etableras i Sverige under 1960-talet. De var till en början mest inriktade på försäljning av skrymmande varor, såsom möbler och elektronik, men under senare tid har även livsmedelshandeln i ökad

utsträckning förlagts till externa lägen. En annan viktig förändring under 1990-talet är den ökade omsättningen för butiker med utpräglad lågprisprofil. Antalet lågprisbutiker ökar genom dels nyetablering, dels omprofilering av befintliga butiker till nya koncept.

2.1 Strukturuomvandlingen

För att mer i detalj kunna se förändringarna i butiksstrukturen i dagligvarubranschen har ett statistiskt material avseende den totala populationen dagligvarubutiker analyserats.⁴ Dessa data redovisas på länsnivå. Samtliga uppgifter finns dock tillgängliga även på kommunnivå i en bilaga som tillhandahålls av Konkurrensverket. I tabell 2.1 nedan visas det totala antalet dagligvarubutiker i Sverige under perioden 1993 - 2000.

Samtliga län uppvisar en tydlig minskning av antalet butiker under denna period. Sammanlagt har populationen butiker gått från uppemot 6 700 till 5 300, motsvarande en reducering av beståndet med 21 procent. I inflyttningsregionen Stockholms län är minskningen tio procent, medan Västernorrlands och Södermanlands län uppvisar en nedgång i antalet livsmedelsbutiker med 28 procent. I övrigt är det svårt att se något entydigt geografiskt mönster.

⁴ Uppgifterna kommer från Delfi Marknadspartner AB och har bearbetats av Konkurrensverket. Se bilaga 1.

Tabell 2.1 Antalet dagligvarubutiker 1993-2000, länsvis

Län (och länsnummer)	1993	1995	1997	1999	2000	Förändring 1993-2000 %
01 Stockholms län	969	944	923	884	868	-10
03 Uppsala län	182	163	158	149	138	-24
04 Södermanlands län	176	166	150	136	126	-28
05 Östergötlands län	297	274	251	232	222	-25
06 Jönköpings län	244	231	218	196	194	-20
07 Kronobergs län	165	152	148	132	126	-24
08 Kalmar län	220	209	196	185	184	-16
09 Gotlands län	61	59	56	48	45	-26
10 Blekinge län	138	132	123	118	109	-21
12 Skåne län	811	780	742	700	675	-17
13 Hallands län	192	174	163	158	151	-21
14 Västra Götaland	1 070	1 007	943	865	816	-24
17 Värmlands län	282	257	234	218	210	-26
18 Örebro län	188	190	180	172	159	-15
19 Västmanlands län	154	140	128	127	120	-22
20 Dalarnas län	275	263	235	216	202	-27
21 Gävleborgs län	256	234	215	199	199	-22
22 Västernorrlands län	241	219	199	184	173	-28
23 Jämtlands län	179	173	152	142	141	-21
24 Västerbottens län	285	267	251	237	219	-23
25 Norrbottens län	293	276	251	226	219	-25
Hela riket	6 678	6 310	5 916	5 524	5 296	-21

Källdata: Delfi Marknadspartner AB. Vissa butiker undantagna, se bilaga 1.

Dessa resultat visar att vi har fått färre alternativ för våra inköp av livsmedel. Men innebär det samtidigt att den totala säljytan för dagligvarubutikerna har minskat? Av tabell 2.2 framgår att så inte är fallet. Tvärtom har den totala säljytan för dagligvaror ökat något under perioden. I absoluta tal uppgår denna ökning till ca 160 000 kvadratmeter säljyta, vilket motsvarar sex procent. Även här utmärker sig Stockholm med den största tillväxten av säljyta, 21 procent. Stor tillväxt har även Gotlands, Jönköpings och Södermanlands län på över tio procent. I några län har butiksytan minskat. För Dalarnas och Västernorrlands län uppgår denna nedgång till sex respektive tre procent.

**Tabell 2.2 Total säljyta för dagligvarubutiker (tusen m²)
1993 - 2000, länsvis**

Län	1993	1995	1997	1999	2000	Förändring 1993-2000 %
Stockholms län	383	409	424	425	462	21
Uppsala län	76	74	76	83	80	6
Södermanlands län	75	82	81	83	83	10
Östergötlands län	124	140	124	125	125	1
Jönköpings län	97	96	97	99	108	11
Kronobergs län	65	63	65	67	69	5
Kalmar län	82	81	85	87	83	2
Gotlands län	19	20	22	20	22	14
Blekinge län	57	58	56	62	56	-1
Skåne län	364	360	354	371	378	4
Hallands län	82	82	79	79	85	4
Västra Götalands län	393	404	401	402	418	6
Värmlands län	86	89	88	86	90	4
Örebro län	87	88	88	88	94	8
Västmanlands län	83	82	81	82	83	1
Dalarnas län	116	114	114	110	108	-6
Gävleborgs län	105	100	100	100	104	-1
Västernorrlands län	88	91	89	86	85	-3
Jämtlands län	51	53	51	51	51	1
Västerbottens län	78	79	79	79	76	-2
Norrbottens län	97	97	100	100	103	7
Hela riket	2 608	2 662	2 654	2 684	2 764	6

Källdata: Delfi Marknadspartner AB. Vissa butiker undantagna, se bilaga 1.

Till viss del avspeglar dessa förändringar i butiksyta den nettoinflyttning som sker till respektive län. Stockholm exempelvis har under senare år ökat sin befolkning kraftigt. För att få en bild av hur den totala säljytan för dagligvarubutikerna har utvecklats har ett ”trångköpsindex” räknats fram, som anger antalet invånare per kvadratmeter säljyta för dagligvaror inom ett visst område. Det är ett mått på vad som kan kallas ”trångköphet”. Resultaten redovisas i tabell 2.3.

Tabell 2.3 Invånare per m² säljyta i dagligvaruhandeln (trångköpsindex) 1993 - 2000, länsvis

Län	1993	1995	1997	1999	2000	Förändring 1993-2000 %
Stockholms län	4,4	4,2	4,2	4,2	3,9	-10
Uppsala län	3,7	3,9	3,8	3,5	3,7	-2
Södermanlands län	3,4	3,2	3,2	3,1	3,1	-10
Östergötlands län	3,3	3,0	3,3	3,3	3,3	-1
Jönköpings län	3,4	3,4	3,4	3,3	3,0	-10
Kronobergs län	2,7	2,8	2,7	2,7	2,6	-7
Kalmar län	3,0	3,0	2,8	2,7	2,8	-5
Gotlands län	3,0	2,9	2,7	2,8	2,6	-13
Blekinge län	2,7	2,6	2,7	2,4	2,7	0
Skåne län	3,0	3,1	3,2	3,0	3,0	0
Hallands län	3,2	3,3	3,4	3,5	3,2	0
Västra Götalands län	3,7	3,7	3,7	3,7	3,6	-4
Värmlands län	3,3	3,2	3,2	3,2	3,1	-8
Örebro län	3,2	3,1	3,1	3,1	2,9	-8
Västmanlands län	3,2	3,2	3,2	3,1	3,1	-2
Dalarnas län	2,5	2,5	2,5	2,5	2,6	2
Gävleborgs län	2,7	2,9	2,9	2,8	2,7	-3
Västernorrlands län	3,0	2,8	2,8	2,9	2,9	-2
Jämtlands län	2,7	2,6	2,6	2,6	2,5	-6
Västerbottens län	3,3	3,3	3,3	3,2	3,4	2
Norrbottnens län	2,8	2,8	2,6	2,6	2,5	-10
Hela riket	3,4	3,3	3,3	3,3	3,2	-4

Källdata: Delfi Marknadspartner AB. Vissa butiker undantagna, se bilaga 1.

För riket som helhet går det i genomsnitt drygt tre invånare per kvadratmeter säljyta i dagligvaruhandeln. En minskning över tiden är tydlig – från 3,4 personer per kvadratmeter 1993 till 3,2 personer år 2000, vilket motsvarar en minskning med 4 procent. Anmärkningsvärt är att Stockholm, trots en nettoinflyttning på elva procent, minskar sitt trångköpsindex med tio procent under perioden. Trots detta har Stockholm fortfarande, liksom under hela den uppmätta perioden, högst trångköpsindex i landet.

I två andra tillväxtlän, Uppsala och Halland, med en nettoinflyttning på nio respektive åtta procent, har butiksytan tillkommit i ungefär motsvarande omfattning, vilket ger små förändringar i trångköpsindexet. I Dalarna och Västerbotten har antalet personer per

kvadratmeter säljyta ökat med två procent. För Västerbotten har denna utveckling inneburit att man ligger över riksgenomsnittet år 2000 efter att tidigare har legat under.

Nedgången i antalet butiker och tillväxten i säljyta betyder att den genomsnittliga butiksstorleken har ökat under perioden, vilket redovisas i tabell 2.4.

Tabell 2.4 Genomsnittlig säljyta (m²) för dagligvarubutiker 1993-2000, länsvis

Län	1993	1995	1997	1999	2000	Förändring 1993-2000 %
Stockholms län	396	433	459	481	532	35
Uppsala län	417	456	480	555	581	39
Södermanlands län	428	492	541	608	655	53
Östergötlands län	416	511	494	537	562	35
Jönköpings län	398	417	444	506	558	40
Kronobergs län	397	418	440	505	548	38
Kalmar län	371	389	436	469	452	22
Gotlands län	314	342	386	426	484	54
Blekinge län	413	443	458	524	515	25
Skåne län	449	462	477	530	559	24
Hallands län	426	469	485	500	561	32
Västra Götalands län	367	401	425	465	513	39
Värmlands län	306	347	374	393	429	40
Örebro län	463	465	487	510	591	28
Västmanlands län	536	583	632	649	694	29
Dalarnas län	421	432	484	510	537	27
Gävleborgs län	412	429	464	501	524	27
Västernorrlands län	363	414	450	469	490	35
Jämtlands län	282	304	338	359	363	28
Västerbottens län	274	294	317	334	348	27
Norrbottnens län	330	350	398	443	472	43
Hela riket	391	422	449	486	522	34

Källdata: Delfi Marknadspartner AB. Vissa butiker undantagna, se bilaga 1.

Medelbutikens yta har för riket som helhet ökat med en tredjedel sedan 1993 och ligger år 2000 på drygt 500 kvadratmeter, vilket motsvarar en årlig ökningstakt på fyra procent. Samtliga län uppvisar en ökning för hela perioden som uppgår till 22 procent eller mer. I Södermanlands och Gotlands län är ökningen över 50

procent. Jämtland och Västerbottens län har de genomsnittligt minsta livsmedelsbutikerna för hela perioden. Medelytan ligger i dessa län på 350-360 kvadratmeter, vilket är ungefär hälften så stort som i de två län där ytan är störst, Södermanland och Västmanland. Till stor del beror säkerligen detta på förekomsten av mindre livsmedelsbutiker och lanthandlare i glesbygdsområden.

2.2 Stormarknader

Vilka är de största drivkrafterna bakom dessa förändringar? I tabell 2.5 nedan visas stormarnadernas⁵ betydelse och utveckling på dagligvarumarknaden. Som framgår av tabellen har stormarknader etablerats i de flesta delar av landet. År 2000 är det endast Jämtland som inte har någon dagligvarubutik som kan betecknas som stormarknad. I flera län har antalet ökat kraftigt under perioden. Den totala butiksytan (säljytan) har till följd av detta ökat med drygt 120 000 kvadratmeter för landet som helhet. Stockholm står ensamt för en fjärdedel av denna ökning. Till följd av denna tillväxt i antal försäljningsställen och yta har stormarnadernas andel av den totala dagligvaruförsäljningen ökat från sju till tolv procent under perioden 1993 - 2000.

Det finns stora regionala skillnader i etableringsmönster. Gotlands, Värmlands och Västmanlands län har endast en etablering. Befolkningens storlek och spridning har säkerligen stor betydelse. Skillnaden mellan vissa län framstår dock tydligt även med hänsyn tagen till olikheter i folkmängd. Som exempel kan nämnas Blekinge med 150 000 invånare och fyra stormarknader år 2000, i kontrast till Värmland med endast en stormarknadsetablering och nästan dubbelt så många invånare (275 000).

⁵ Som stormarknad räknas enligt Delfis definition en butik med minst 2 500 kvadratmeter säljyta (vissa avvikelser tillåts dock), externt läge och varuhussortiment där minst 20 procent av varorna är s.k. specialvaror.

Tabell 2.5 Stormarknaderna 1993 och 2000: antal butiker, total säljyta och marknadsandel, länsvis

Län	Antal		Total säljyta		Marknadsandel	
			tusen m ²		%	
	1993	2000	1993	2000	1993	2000
Stockholms län	10	14	30	65	9	13
Uppsala län	3	4	5	11	13	16
Södermanlands län	2	2	2	5	5	9
Östergötlands län	4	7	13	19	9	21
Jönköpings län	2	3	6	12	6	10
Kronobergs län	3	3	9	11	20	19
Kalmar län	1	2	1	5	5	10
Gotlands län	0	1	0	2	0	8
Blekinge län	2	4	7	13	8	27
Skåne län	10	12	40	47	10	14
Hallands län	2	4	4	15	6	16
Västra Götalands län	8	13	18	41	7	11
Värmlands län	1	1	2	2	2	5
Örebro län	3	3	8	6	9	9
Västmanlands län	1	1	2	3	4	7
Dalarnas län	2	3	9	8	6	6
Gävleborgs län	2	3	2	5	5	7
Västernorrlands län	2	2	3	3	4	6
Jämtlands län	0	0	0	0	0	0
Västerbottens län	1	3	0	5	1	19
Norrbottnens län	2	4	4	14	2	12
Hela riket	61	89	166	290	7	12

Källdata: Delfi Marknadspartner AB. Se bilaga 1.

2.3 Lågprisbutiker

Lågprisbutikernas⁶ utveckling har varit än mer dramatisk, vilket framgår av tabell 2.6. Från 1993 till år 2000 har antalet nästan

⁶ Som lågprisbutiker räknas butiker som ingår i kedjorna Bäst, LL:s Livs (Willys), HP Storköp (HP Billigt och Nära), Spar Inn, Fakta, Exet, Matex, Rema 1000, Prix, Rimi samt Rätt Pris. Denna indelning har som utgångspunkt att butiken/profilen skall ha en klar lågprisriktning avseende sortiment och butiksutformning. Det skall dock understrykas att begreppet lågprisbutik är flytande och att vissa profiler har mer utpräglad lågpriskaraktär än andra. Vissa fristående lågprisbutiker har inte medtagits då de inte kunnat identifieras tillfredsställande.

trefaldigats. Säljytan har mer än fyrfaldigats och andelen av den totala omsättningen har ökat från tre till elva procent.

Störst är ökningen i Stockholms län som gått från sex butiker på sammanlagt 6 000 kvadratmeter till 44 butiker med sammanlagt 48 000 kvadratmeter säljyta. Trots detta ligger lågprisbutikernas marknadsandel under riksgenomsnittet.

Tabell 2.6 Lågprisbutikerna 1993 och 2000: antal butiker, säljyta och marknadsandel, länsvis

Län	Antal		Total säljyta tusen m ²		Marknads- andel %	
	1993	2000	1993	2000	1993	2000
Stockholms län	6	44	6	48	2	8
Uppsala län	2	9	1	12	1	15
Södermanlands län	3	9	1	10	1	11
Östergötlands län	6	11	4	18	4	16
Jönköpings län	1	11	1	13	0	18
Kronobergs län	1	2	3	3	2	6
Kalmar län	0	7	0	7	0	12
Gotlands län	0	2	0	2	0	11
Blekinge län	2	6	3	7	5	17
Skåne län	9	24	10	32	2	8
Hallands län	0	6	0	7	0	15
Västra Götalands län	27	51	18	51	7	14
Värmlands län	0	13	0	14	0	14
Örebro län	7	5	6	7	9	8
Västmanlands län	5	8	5	13	7	15
Dalarnas län	2	4	1	5	1	6
Gävleborgs län	9	10	6	7	4	10
Västernorrlands län	6	13	3	12	5	18
Jämtlands län	0	7	0	5	0	10
Västerbottens län	2	5	1	3	1	5
Norrbottens län	3	15	1	13	1	14
Hela riket	91	262	69	290	3	11

Källdata: Delfi Marknadspartner AB. Se bilaga 1.

I övriga delar av landet varierar lågprisbutikernas marknadsandel markant mellan olika län. I Västerbottens, Dalarnas och Kronobergs län uppgår andelen till endast fem till sex procent medan den i

Västernorrlands, Blekinge och Jönköpings län uppgår till 17 till 18 procent.

Ökningen av antalet lågprisbutiker sker huvudsakligen genom omprofilering av befintliga butiker till ett nytt koncept. Inte minst gäller detta ICA-butiker som görs om till Rimi. Axfoods mest framträdande lågprisprofil, Willys, har öppnat en rad helt nya butiker de senaste åren. Lågprisegmentet domineras idag av Axfood-sfären, som har cirka hälften av försäljningen, följd av ICA-Ahold med en fjärdedel.

Lågprishandeln har således ökat markant på de flesta håll i landet under senare tid. Tidningen Supermarket (No 4, 2000) menar att det finns utrymme för ytterligare expansion. Andelen konsumenter som gör huvuddelen av sina inköp i lågprisbutiker är större i mellanstora städer än i stora städer och i landet i övrigt, vilket anses bero på att konsumenternas möjligheter att välja lågprisalternativet är större i mellanstora städer. En ökning av beståndet av lågprisbutiker i t.ex. de större städerna kan därför förväntas leda till ökade marknadsandelar. I ett internationellt perspektiv är den svenska marknadsandelen för lågprishandeln på 11 procent relativt blygsam. Exempelvis låg marknadsandelen 1997 i Norge på 37 procent, i Tyskland 30 procent och i Danmark 22 procent (Supermarket No 4, 2000).

Det återstår att se om lågprisegmentets tillväxt kommer att leda till en mer internationaliserad dagligvarumarknad i Sverige. Norska Rema 1000 etablerade under början av 1990-talet en butikskedja i Sverige med utpräglad lågprisprofil men drog sig ur efter några år. Orsakerna till misslyckandet är inte klarlagt. En förklaring som framförts är att de svenska konsumenterna inte var redo för detta koncept när det lanserades, men utvecklingen sedan dess pekar i en annan riktning. Det finns uppgifter om att Rema 1000 kommer att göra en ny Sverige-satsning, eventuellt i samarbete med någon svensk aktör på marknaden. Av betydelse för lågprisegmentets utveckling är också den tyska kedjan Lidl's planer på att etablera en rikstäckande butikskedja enligt samma koncept som i Tyskland och andra länder. Om detta lyckas kommer det rimligen att innebära en vitalisering av konkurrensen på den svenska marknaden. I augusti 2001 meddelade ICA-Ahold att man inleder ett samarbete med den danska detaljhandelsgruppen Dansk Supermarked A/S som driver lågpriskedjan Netto i flera länder. Syftet är att etablera Netto-

butiker i Sverige, vilka därmed skulle bli en direkt konkurrent till Lidl.

2.4 Etableringshinder

Analysen av den svenska butiksstrukturen inom dagligvaruhandeln har illustrerat en rad regionala skillnader i etableringsmönster, trångköphet samt framväxten av lågprisbutiker och stormarknader. Till stor del förklaras dessa skillnader säkerligen av rent kommersiella hänsynstaganden. Tillväxtregioner är av naturliga skäl mycket mer attraktiva för en entreprenör än ett län som kännetecknas av utflyttning och minskad efterfrågan.

Men stor betydelse har sannolikt också de inträdeshinder som finns på marknaden. Ett sådant hinder är tillgången till effektiva inköps-, lagrings- och logistikfunktioner. De måste ha en viss storlek för att verksamheten skall vara lönsam. Ett annat hinder är tillgången till intressanta lägen för butiksetableringar.

Av intresse är i vilken utsträckning tillgången på butiks lägen styrs av kommunerna genom tillämpningen av PBL. Om konkurrensen inom lågprissegmentet skall kunna vitaliseras måste nya aktörer få tillgång till kommersiellt lämpliga lägen. En ökad konkurrens leder i allmänhet till lägre priser och större sortiment. Analysen i kapitel 4 och 5 syftar till att undersöka hur stor betydelse den kommunala planeringen genom tillämpningen av PBL har för butiksstrukturen och priserna för livsmedel.

3 Plan- och bygglagen

Plan- och bygglagen (1987:10), PBL, trädde i kraft den 1 juli 1987 och ersatte bl.a. 1947 års byggnadslag och 1959 års byggnadsstadga. Det innebar att plansystemet förenklades och moderniserades. Bland annat ersattes stadsplanen och byggnadsplanen med en enda planform, detaljplanen. Kommunerna fick genom PBL ett ökat ansvar för bebyggelseutvecklingen och för hur mark och vatten utnyttjas, och det statliga inflytandet begränsades. Tidigare måste t.ex. en stadsplan fastställas av en statlig myndighet för att bli gällande. Nu räcker det normalt med ett beslut av kommunen. Lagen medförde också ett förstärkt medborgarinflytande. Även de som bor i eller i anslutning till ett planområde har fått inflytande över planeringen och kan överklaga beslut i planärenden.

Lagens syfte är enligt 1 kap. 1 § att ”med beaktande av den enskilda människans frihet främja en samhällsutveckling med jämlika och goda sociala levnadsförhållanden och en god och långsiktigt hållbar livsmiljö för människorna i dagens samhälle och för kommande generationer”. Enligt 1 kap. 2 § PBL är det en kommunal angelägenhet att planlägga användningen av mark och vatten. Kommunerna har med andra ord ett planmonopol när det gäller den fysiska planeringen. I 2 kap. anges de allmänna intressen som skall beaktas vid planläggning och lokalisering av bebyggelse. Det skall bland annat finnas möjligheter att anordna kommersiell service inom eller i nära anslutning till områden med sammanhållen bebyggelse. I 4 kap. finns bestämmelser om översiktsplan och i 5 kap. om detaljplan och områdesbestämmelser.

3.1 Plansystemet

En detaljplan används för att reglera markanvändning och bebyggelse inom en begränsad del av kommunen. Planen, som i allmänhet består av en plankarta och en särskild handling med bestämmelser, utgör beslutsunderlag vid prövning av ansökningar om bl.a. bygglov. Planen ger markägaren en byggrätt, dvs. en garanti att få bygga enligt planen. Kommunen kan i princip inte vägra att bifalla en ansökan om bygglov som är förenlig med detaljplanens bestämmelser. Däremot kan kommunen avslå en ansökan om bygglov om det inte finns någon detaljplan och om det

råder sådana förhållanden att detaljplaneläggning måste ske innan bygglov lämnas. Det gäller t.ex. ny sammanhållen bebyggelse och ny enstaka byggnad vars användning får betydande inverkan på omgivningen. Detaljplanen är en del av PBL:s plansystem, som även innefattar översiktsplan, områdesbestämmelser, fastighetsplan och regionplan.

En översiktsplan skall finnas i alla kommuner och omfattar hela kommunens område. I planen redovisas de allmänna intressen enligt kap. 2 och de miljö- och riskfaktorer som bör beaktas vid beslut om användningen av mark- och vattenområden. Av planen skall framgå 1) grunddragen i fråga om den avsedda användningen av mark- och vattenområden, 2) kommunens syn på hur den bebyggda miljön skall utvecklas och bevaras och 3) hur kommunen avser att tillgodose de redovisade riksintressena och iaktta gällande miljökvalitetsnormer. Översiktsplanen är till skillnad från detaljplan och områdesbestämmelser inte bindande för myndigheter och enskilda.

Områdesbestämmelser kan antas för ett begränsat område som inte omfattas av detaljplan, bl.a. om det behövs för att säkerställa att syftet med översiktsplanen uppnås. Fastighetsplaner används för att underlätta genomförandet av detaljplaner. De kan t.ex. innehålla bestämmelser om markens indelning i fastigheter. Med en regionplan kan flera kommuners planläggning samordnas.

3.2 Reglering av handel

Enligt 5 kap. 3 § PBL skall man i detaljplanen redovisa kvartersmark för bebyggelse och ange markens användning. I propositionen 1985/86:1 med förslag till ny plan- och bygglag (PBL-propositionen) anfördes att användningssättet borde anges genom att man i stort sett särskiljer de huvudkategorier som användes i de tidigare detaljplanerna, dvs. bostad, handel, industri etc.

Enligt 5 kap. 7 § får planen även innehålla bestämmelser om byggnaders användning. Byggnaders användningssätt skall enligt PBL-propositionen i princip vara identiskt med det användningssätt som har bestämts för marken. Kommunerna ansågs till en början ha vissa möjligheter att reglera handelsändamålet genom bestämmelser om byggnaders användning. Möjligheterna inskränktes genom en

lagändring som trädde i kraft den 1 april 1992. Från och med den 1 januari 1997 gäller dock nya regler.

Ursprunglig reglering

I PBL-propositionen anfördes att konkurrensen bör ges ett så fritt spelrum som möjligt för att hålla priserna nere och öka företagets effektivitet till konsumenternas fördel. Detaljplanen måste utformas så att den möjliggör förändring och förnyelse, t.ex. etablering av nya butiksformer. Handelsändamålet borde därför enligt propositionen inte preciseras ytterligare, om det inte fanns särskilda skäl.

I propositionen angavs följande möjligheter till preciseringar. En skarp gräns skulle kunna dras mellan handelsområden och industriområden. Åtskillnad skulle kunna göras mellan partihandel och detaljhandel. Partihandel ansågs normalt böra hänföras till industriändamål. Inom kategorin detaljhandel skulle man kunna skilja ut områden avsedda för handel med skrymmande varor och områden där sådan handel inte fick förekomma. I vissa lägen kunde detaljhandel med livsmedel behöva begränsas eller helt förbjudas med hänsyn till kravet på en lämplig samhällsutveckling. Det kunde ske genom en bestämmelse i detaljplan som anger maximal yta för handel med livsmedel.

Reglering 1 april 1992 – 31 december 1996

Genom en lagändring, som trädde i kraft den 1 april 1992, infördes ett nytt andra stycke i 5 kap. 7 §, i vilket angavs att bestämmelser om byggnaders användning inte fick utformas så att en effektiv konkurrens motverkades. Enligt förarbetena till lagändringen (bet. 1991/92:BoU10) skulle kommunen kunna göra skillnad mellan detaljhandel och partihandel, men någon ytterligare precisering till en viss form av handel skulle inte kunna göras.

Nuvarande reglering

Den 1 januari 1997 upphävdes andra stycket i 5 kap. 7 §. I stället infördes en mening enligt vilken bestämmelser som närmare reglerar möjligheterna att bedriva handel får meddelas endast om det finns skäl av betydande vikt. Regeringen framhöll i propositionen 1996/97:34 Handelsändamålet i detaljplan m.m. att en ökad konkurrens inom handeln utgör ett naturligt inslag i vad som

allmänt torde avses med en lämplig samhällsutveckling och att intresset av en effektiv konkurrens självfallet skulle beaktas även i framtiden. Enligt propositionen fick kommunerna åter möjlighet att närmare reglera handelsändamålet genom att särskilja partihandel och detaljhandel och, inom kategorin detaljhandel, handel med livsmedel och handel med skrymmande varor. De nya reglerna innebar således i huvudsak en återgång till vad som gällde enligt den ursprungliga regleringen.

3.3 Förfarande

Detaljplanen skall vid ett normalt förfarande grundas på ett program som anger utgångspunkter och mål för planen, om det inte är onödigt. När programmet utarbetas skall kommunen samråda med länsstyrelsen, lantmäterimyndigheten och andra kommuner som berörs av programmet. Sakägare skall beredas tillfälle till samråd. Det gäller också bl.a. de bostadsrättshavare, hyresgäster och boende som berörs av programmet. Syftet med samråd är att förbättra beslutsunderlaget och ge möjlighet till insyn och påverkan.

Därefter upprättas ett förslag till detaljplan, med samråd enligt samma regler som gäller för programarbetet. Innan detaljplanen antas, skall kommunen ställa ut planförslaget under minst tre veckor. Efter utställningstiden sammanställer kommunen de synpunkter som framförts och redovisar sina förslag med anledning av dem i ett utlåtande.

Detaljplanen antas av kommunfullmäktige, men delegering får ske till kommunstyrelsen eller byggnadsnämnden.

3.4 Överprövning

Länsstyrelsen skall pröva kommunens beslut att anta, ändra eller upphäva en detaljplan eller områdesbestämmelser under vissa förutsättningar, bl.a. om det kan befaras att beslutet innebär att regleringen av sådana frågor om användningen av mark- och vattenområden som angår flera kommuner inte har samordnats på ett lämpligt sätt. Har beslutet en sådan innebörd skall det upphävas i dess helhet. Om kommunen medgett det får beslutet upphävas till en viss del. Länsstyrelsens beslut får överklagas hos regeringen.

3.5 Tidigare studier

Länsstyrelsen i Östergötlands län redovisade 1997 en rapport om hur kommunerna beaktar konkurrensfrågor vid tillämpningen av PBL. Enligt rapporten upprättades 1987 - 1994 sammanlagt 174 detaljplaner för handelsändamål i Östergötlands län. En genomgång av planerna visar i vilken utsträckning kommunerna utnyttjade möjligheten att före den 1 april 1992 införa särskilda restriktioner för handeln. Av de 114 detaljplaner som upprättades under denna period innehöll 20 förbud mot handel med livsmedel och 10 tillät endast handel med skrymmande varor. Förbud mot livsmedels-handel förekom lika ofta i bostadsområden som i arbetsplats-områden, föreskrifter om handel med skrymmande varor däremot bara i arbetsplats- och industriområden. Länsstyrelsen gjorde också en enkät till kommunerna och ställde bl.a. en fråga om ärenden som rört ansökningar eller förfrågningar om ny eller ändrad detaljplan föranledda av önskemål att etablera handel med dagligvaror. Kommunerna hade 1990 - 1994 avgjort nio sådana ärenden och lämnat avslag eller negativa besked i fem av dem. Elva kommuner uppgav att de inte avsatte några medel för att följa konkurrensen inom detaljhandeln.

Kommunerna föreföll enligt rapporten inte ha drivit konkurrensfrågorna aktivt vid tillämpningen av PBL. I rapporten föreslås att Boverket och Konkurrensverket initierar utbildning på kommunal nivå för att förmedla kunskaper och skapa större medvetenhet om konkurrensfrågor. Ett annat förslag är att på nytt ta in bestämmelser i lagen om att konkurrensintresset skall beaktas i planeringen.

På uppdrag av regeringen har länsstyrelserna i Stockholms, Skåne, Värmlands, Västmanlands, Jämtlands och Norrbottens län 1999 gjort en utredning av hur kommunerna i respektive län beaktar konkurrensfrågor i tillämpningen av PBL. I uppdraget ingick att undersöka om det går att påvisa någon skillnad i kommunernas agerande före och efter den ändring av 5 kap. 7 § PBL, som trädde i kraft den 1 januari 1997 (se avsnitt 3.2). Uppdraget redovisas i ett PM från Länsstyrelsen Värmland (1999).

Effekterna av lagändringen är enligt Länsstyrelsen Värmland inte särskilt påtagliga. Det kan enligt länsstyrelsen antas bero på flera sammanhängande faktorer:

- Lagändringen hade verkat under för kort tid för att effekterna skulle kunna utläsas ur detaljplanerna.
- Etableringsfrågor av den berörda typen var få i några län.
- Processen vid utformningen av planerna hade påverkats, men inte planbestämmelserna.

Länsstyrelserna fann inte skäl att aktualisera ändringar av bestämmelserna i PBL. Frågan borde dock belysas på ungefär samma sätt om 2-3 år. Ett förtydligande borde göras om i vilka fall "skäl av betydande vikt" föreligger för att i detaljplan få precisera handelsändamålet. Möjligheten att koppla "skäl av betydande vikt" till enbart större handelsetableringar borde också belysas.

I en rapport från Chalmers tekniska högskola analyseras de konsumentintressen kommunerna vill ta till vara i arbetet med handel och annan kommersiell service (Forsberg 1995). Analysen bygger på telefonintervjuer med tjänstemän i 80 kommuner utanför storstadsregionerna. Det finns enligt rapporten fyra principiellt skilda sätt för kommunerna att förhålla sig till handel: liberalt, pragmatiskt, policy och policystyrt. Kategorin liberalt används när politikerna accepterar lokaliseringar varhelst en köpman eller fastighetsägare önskar etablera handel. Pragmatiska är de kommuner som hanterar frågor från fall till fall och som saknar strategi eller nedtecknad policy för att hantera lokaliseringar och andra förändringar i handels- och servicestrukturen. Med policy menas att kommunen har en nedtecknad policyförklaring. Kommunerna inom kategorin policystyrt gör mer än andra för att påverka handels geografiska struktur. De samverkar med köpmän och fastighetsägare i någon omfattning, och policyn riktas mot stadskärnan. Mer än 40 procent av kommunerna betecknas i rapporten som pragmatiska och en fjärdedel som liberala.

Tillämpningen av PBL och tidigare lagstiftning har även behandlats i flera offentliga utredningar. Redan Koncentrationsutredningen (SOU 1968:6) konstaterade att den kommunala planeringen vid fördelningen av butikslägen tenderade att "favorisera de redan mycket stora enheterna inom handeln." Vidare anfördes att planeringen inte sällan "åtföljs av bestämmelser och kommunala beslut som hindrar uppkomsten av konkurrerande företag vid sidan av de redan inplanerade. De centralt planerade enheterna är dimensionerade för en stor efterfrågan och dessutom, ... , ofta

skyddade från lokal konkurrens, vilket gör butikslägena mycket eftertraktade.” (SOU 1968:6, s 29-30). Favoriseringen av de stora blocken bekräftades av Varudistributionsutredningen (SOU 1975:69). 1986 års Livsmedelsutredning (SOU 1987:44) beskrev hur etableringsprocessen gick till och konstaterade att de stora blocken har konkurrensfördelar gentemot nya företag bl.a. vid tilldelning av butikslägen genom bättre kontakter med de kommunala myndigheterna. Konkurrensen begränsades enligt utredningen av kommunernas tillämpning av PBL. Samma bedömning gjorde Utredningen om ökad konkurrens i handeln med livsmedel (SOU 1996:144).

Konkurrenskommittén (SOU 1990:25, 1991:59) behandlade i ett delbetänkande om konkurrensen inom livsmedelssektorn särskilt etableringsmöjligheterna inom dagligvaruhandeln och tillämpningen av PBL. Det är enligt kommittén ofrånkomligt att den kommunala planeringen och lovgivningen i sig är konkurrensbegränsande, eftersom den inte medger full etableringsfrihet. Kommittén konstaterade att PBL inte inneburit någon avgörande förändring härvidlag. Kommittén ansåg att kommunerna bättre borde utnyttja sina möjligheter att påverka butiksstrukturen så att konkurrensen främjas, samtidigt som sociala och miljömässiga mål tillgodoses. Kommunernas mål för dagligvaruhandels utveckling borde tydliggöras och redovisas i kommunernas översiktsplaner. Det borde genomföras lokala prisundersökningar så att kommunen får information om vilka effekter på prisbildningen som dess etableringspolitik har. Detaljplanerna borde vara klargörande i fråga om vilka verksamheter som tillåts, men inom typen detaljhandel borde man undvika ytterligare regleringar.

4 Detaljplaner, livsmedelsbutiker och priser

I detta kapitel redovisas den kvantitativa analys som genomförts. I avsnitt 4.1 presenteras en genomgång av detaljplaner och uppgifter om andelen detaljplaner med handelsändamål samt andelen planer med restriktioner mot handel med livsmedel. Dessa mått sätts därefter i samband med butiksstrukturen i avsnitt 4.2. Sambandet mellan prisnivå och butiksstruktur diskuteras i avsnitt 4.3.

4.1 Detaljplaner och handel med livsmedel

Länsstyrelserna har för Konkurrensverkets räkning gjort en genomgång av kommunernas detaljplaner för att undersöka i vilken utsträckning kommunerna planerat för handel av olika slag. Undersökningen har av administrativa skäl begränsats till 163 kommuner i 18 län. Sörmlands, Skåne och Norrbottens län ingår inte i undersökningen. I fem län - Stockholms, Jönköpings, Kronobergs, Västra Götalands och Gävleborgs län - har det gjorts ett urval av kommuner. Det är i allmänhet de befolkningsmässigt största kommunerna som valts ut.

Undersökningen gjordes i april - juni 2001 och avsåg alla gällande detaljplaner som antagits och vunnit laga kraft sedan plan- och bygglagen trädde i kraft 1987 och fram till och med år 2000. I Stockholm har dock endast planer från perioden 1997 - 2000 granskats. Uppgifter noterades om antalet detaljplaner med ändamålet handel (vilket normalt är liktydigt med detaljhandel) och partihandel. Det angavs också om handelsändamålet preciserats till ej livsmedel eller endast skrymmande varor eller om det fanns någon annan precisering. Begränsningar som bara avsåg byggarea togs inte med.

Uppgifterna redovisas kommunvis i bilaga 3 och sammantaget för samtliga kommuner, med undantag av Stockholm, i tabell 4.1 och 4.2. Det totala antalet gällande detaljplaner som antogs och vann laga kraft under hela perioden 1987 - 2000 i de 162 kommunerna är närmare 16 000. En stor del av planerna avser endast bostäder, och det är ofta fråga om smärre planändringar.

Ändamålet handel finns upptaget i ca 3 200 detaljplaner, vilket motsvarar 20 procent av samtliga planer. Handel med livsmedel tillåts inte i 297 planer, motsvarande nio procent av alla planer med handelsändamål. Det sägs antingen direkt eller genom en föreskrift om att handeln endast får avse skrymmande varor. Andelen planer för handel som bara tillåter handel med skrymmande varor är knappt tre procent. Partihandel kan normalt bedrivas i områden för industriändamål. Antalet planer där partihandel angivits explicit är endast 22.

Tabell 4.1 Antal detaljplaner som antagits och vunnit laga kraft i 162 kommuner, 1987 - 2000, efter ändamål och tidsperiod

Ändamål	87-07-01 - 92-03-31	92-04-01 - 96-12-31	97-01-01 - 00-12-31	Totalt
<i>Handel (detaljhandel)</i>	1 470	1 005	712	3 187
varav:				
Ingen ytterligare precisering	1 100	963	566	2 629
Ej livsmedel/enda st skrymmande varor	210	8	79	297
Övriga detaljplaner för handel	160	34	67	261
<i>Partihandel</i>	15	3	4	22
<i>Övriga detaljplaner</i>	5 442	4 381	2 940	12 763
Summa detaljplaner	6 927	5 389	3 656	15 972

Källa: Länsstyrelserna

Planerna har fördelats på tre tidsperioder efter datum då de vann laga kraft.⁷ Under dessa perioder tillämpades olika regler för vilka begränsningar som kunde göras av handelsändamålet. Som framgår av kapitel 3 var det under några år, den 1 april 1992 till den 31 december 1996, inte tillåtet enligt PBL att utforma bestämmelser om byggnaders användning så att en effektiv konkurrens motverkades. Kommunerna fick enligt förarbetena inte föreskriva vilken form av detaljhandel eller partihandel som skulle bedrivas.

⁷ Beslut om att anta planen kan alltså ha fattats under en tidigare period.

Tabell 4.2 Detaljplaner i 162 kommuner med handelsändamål och med direkt eller indirekt förbud mot handel med livsmedel, 1987 - 2000, efter tidsperiod

		87-07-01 - 92-03-31	92-04-01 -96-12-31	97-01-01 - 00-12-31	Totalt
Samtliga detaljplaner	st	6 927	5 389	3 656	15 972
varav handel	st	1 470	1 005	712	3 187
	%	21	19	19	20
varav ej livsmedel/ endast skrymmande varor	st	210	8	79	297
	%	14	1	11	9
Antal detaljplaner per år	st	1 458	1 135	914	1 183
varav handel	st	309	212	178	236
varav ej livsmedel/endast skrymmande varor	st	44	2	20	22

Källa: Länsstyrelserna

Denna bestämmelse anses ha lett till en långtgående försiktighet hos kommunerna när det gäller att anta detaljplaner för handelsändamål (Boverket 1999). Konkurrensverkets undersökning visar att antalet planer per år med handelsändamål minskade med ca 30 procent under perioden 1992 - 1996 efter det att lagändringen trätt i kraft. Den återgång till den ursprungliga regleringen som skedde 1997 åtföljdes inte av en motsvarande ökning. Det tyder på att det minskade antalet planer med handel 1992 - 1996 hade främst andra orsaker än lagändringen. Troligen spelade konjunktur nedgången och fastighetskrisen en betydande roll.

Däremot satte lagändringen naturligtvis tydliga spår när det gäller bestämmelser om handel med livsmedel och skrymmande varor. Åtta planer som vann laga kraft 1992 - 1996 innehåller ändå begränsningar av sådan handel. I flera fall togs dock beslut om att anta planen innan lagen ändrades.

I 19 procent av de planer som hänför sig till perioden 1997 - 2000 anges handelsändamål. 11 procent av dessa nyligen antagna planer för handel innehåller direkta eller indirekta förbud mot handel med

livsmedel. Det är en minskning med tre procentenheter jämfört med perioden 1987 - 1992.

En regional jämförelse görs i tabell 4.3. Kronobergs län och Gävleborgs län har inte tagits med, eftersom uppgifterna för dessa län avser en enda kommun. Som framgår av tabellen har Örebro län och Jämtlands län störst andel planer för handel, 30 procent. En hälften så stor andel har t.ex. Västra Götalands län. Tabellen visar också andelen planer med handelsändamål som inte tillåter handel med livsmedel. Den typen av restriktioner är ganska vanlig i Jönköpings och Västmanlands län men förekommer sällan i framför allt Dalarnas, Jämtlands och Västerbottens län.

Tabell 4.3 Detaljplaner i 160 kommuner från perioden 1987 - 2000, länsvis

Län	Totalt	För handel		För handel, men ej livsmedel	
	Antal	Antal	%	Antal	% ²
Stockholms län ¹	1 114	196	18	21	11
Uppsala län	879	191	22	21	11
Östergötlands län	1 561	310	20	42	14
Jönköpings län ¹	518	103	20	18	17
Kalmar län	1 101	186	17	15	8
Gotlands län	132	18	14	2	11
Blekinge län	472	59	13	4	7
Hallands län	1 263	249	20	21	8
Västra Götalands län ¹	2 435	372	15	37	10
Värmlands län	865	193	22	13	7
Örebro län	986	295	30	32	11
Västmanlands län	691	166	24	29	17
Dalarnas län	963	235	24	9	4
Västernorrlands län	826	125	15	7	6
Jämtlands län	640	194	30	6	3
Västerbottens län	1 128	200	18	8	4
Totalt	15 574	3 092	20	285	9

¹ Avser ett urval av kommuner.

² Andel av antalet planer för handel

Källa: Länsstyrelserna

Skillnaderna mellan länen beror förmodligen i stor utsträckning på strukturella och befolkningsmässiga faktorer. I Jämtlands och Västerbottens län finns t.ex. många glesbygdskommuner.

Enligt Svenska Kommunförbundets indelning är det kommuner med mindre än fem invånare per km² och mindre än 20 000 invånare totalt. För flertalet kommuner i Jämtland är, som länsstyrelsen där påpekat, möjligheterna att reglera detaljhandel inte särskilt relevant. Problemet är i stället det motsatta, nämligen att få till stånd etablering av service och handel.

För Stockholms stad finns bara uppgifter om planer som tillkommit 1997 - 2000. Av de sammanlagt 249 detaljplanerna anger 34 procent ändamålet handel. Ingen av planerna för handel innehåller bestämmelser som hindrar livsmedelsförsäljning. När nya detaljplaner upprättas är det enligt stadsbyggnadskontoret i Stockholm en generell princip att butiker och service skall ges utrymmen i bottenvåningen i bostadshusen.

Urvalet i Stockholms län består i övrigt av nio kommuner, huvudsakligen förortskommuner. I dessa kommuner är andelen planer från perioden 1997 - 2000 med handelsändamål 21 procent och andelen planer för handel med förbud mot livsmedelsförsäljning 16 procent. Stockholms stad har alltså en förhållandevis hög andel planer för handel, både jämfört med förortskommunerna i Stockholms län och kommunerna i hela landet. Skillnaderna är betydande även när det gäller restriktioner mot livsmedelshandel.

4.2 Detaljplaner och butiksstruktur

Nästa steg i analysen är att undersöka om det finns ett samband mellan butiksstruktur och förekomsten av preciseringar av handelsändamålet i detaljplanerna. En relativt stor andel planer med ändamålet handel *kan* betyda att kommunen tillämpar en liberal policy gentemot nyetableringar på dagligvarumarknaden. Om detta stämmer borde sambandet mellan andelen handelsplaner och trångköpheten vara negativt. Vidare *kan* en relativt stor andel handelsplaner med restriktioner införda mot livsmedel vara tecken på en restriktiv policy avseende nyetableringar. Sambandet mellan andelen handelsplaner med restriktioner mot livsmedel och trångköpheten kan därför väntas vara positivt.⁸

⁸ Möjligheterna att mäta graden av restriktivitet i kommunernas policy diskuteras i kapitel 5.

Det statistiska underlaget för butiksetableringar redovisades i kapitel 2 och finns tillgängligt för varje år 1993 - 2000 för samtliga kommuner.⁹ Uppgifterna om detaljplaner avser endast drygt hälften av landets kommuner och är uppdelade på tre perioder på samma sätt som i avsnitt 4.1. Det är därför svårt att följa planeringens påverkan över tiden på butiksetableringen. Analysen som redovisas nedan utgår från materialet som helhet och medelvärden för hela mätperioden. I sak förändras inte resultaten nämnvärt om enskilda perioder analyseras, förutom att den statistiska osäkerheten ökar och att vissa parametervärden blir instabila. Resultaten bör tolkas med viss försiktighet.

I tabell 4.4 nedan återges en korrelationsmatris för variablerna trångköphet, andelen av den totala omsättningen (marknadsandelen) som hänför sig till lågprisbutiker respektive stormarknader, andelen handelsplaner samt andelen handelsplaner med restriktion mot livsmedel. Dessa variabler är uttryckta som medelvärden för den period de är mätta. Materialet är sammanställt både på kommun- och länsnivå.

Tabell 4.4 Korrelationsmatris

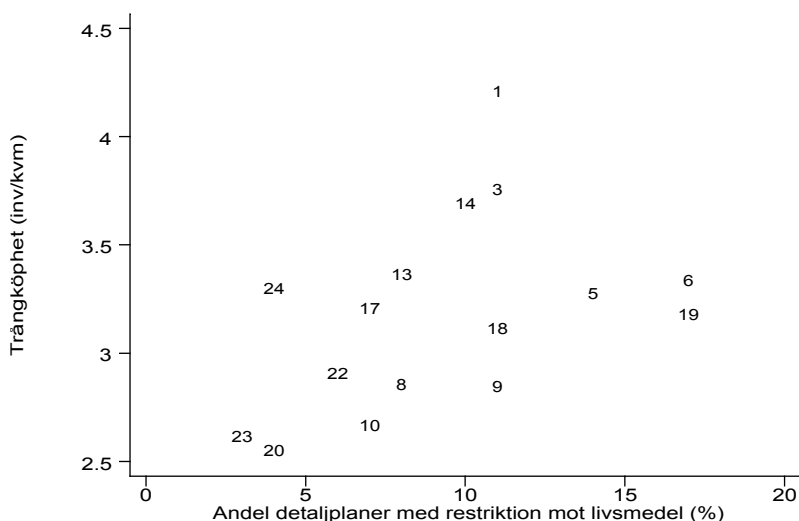
Kommunnivå	1	2	3	4	5
1 Trångköphet	1,00				
2 Andel lågpris	0,06	1,00			
3 Andel stormarknad	0,09	0,05	1,00		
4 Andel planer med handel	-0,25	0,00	-0,17	1,00	
5 Andel handelsplaner med restriktion mot livsmedel	0,25	0,24	0,14	-0,23	1,00
<i>Länsnivå</i>					
1 Trångköphet	1,00				
2 Andel lågpris	0,11	1,00			
3 Andel stormarknad	0,19	0,15	1,00		
4 Andel planer med handel	-0,13	0,06	-0,34	1,00	
5 Andel handelsplaner med restriktion mot livsmedel	0,44	0,60	0,14	-0,02	1,00

⁹ Uppgifter om säljyta finns ej tillgängliga för 1996.

På den kommunala nivån uppvisar de båda måtten på detaljplanläggning inte något starkt samband med de andra variablerna. Andelen handelsplaner är visserligen negativt korrelerad med trångköpheten, men koefficienten är endast -0,25. Andelen handelsplaner med restriktion mot livsmedel och trångköphet är lika svagt positivt korrelerade. Lågprissegmentets och stor-marknadernas marknadsandel förefaller inte påverkas i lika stor utsträckning.

På länsnivå är sambanden något tydligare. Andelen handelsplaner med restriktion mot livsmedel har ett positivt samband (0,44) med trångköphet, vilket framgår av figur 4.1 nedan. Detta skulle kunna tolkas så att en restriktiv tillämpning av PBL leder till högre trångköphet. Andelen handelsplaner har inget tydligt samband med trångköpheten (figur 4.2).

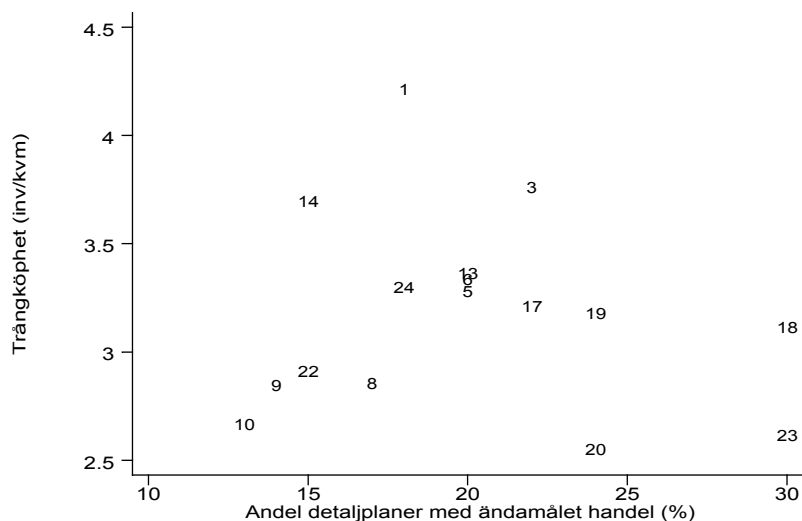
Figur 4.1 Samband mellan trångköphet och andelen detaljplaner med handel med restriktion mot livsmedel, länsnivå¹

¹ Länen har markerats med länsnummer enligt tabell 2.1.

Vidare är lågprisbutikernas marknadsandel positivt korrelerad (0,60) med andelen planer med restriktion mot livsmedel.

Figur 4.2 Samband mellan trångköphet och andelen detaljplaner med handel, länsnivå¹

¹ Länen har markerats med länsnummer enligt tabell 2.1.

På båda dessa analysnivåer har enkla regressionsmodeller skattats där trångköpheten är en beroende variabel som förklaras av andelen handelsplaner och andelen planer med restriktion mot livsmedel.¹⁰ Andelen handelsplaner med restriktion har en signifikant positiv effekt på trångköpheten. En minskning av andelen planer med restriktion från tio till fem procent leder enligt dessa resultat till en minskning av trångköpheten med 0,1 - 0,2 personer per kvadratmeter. Andelen planer med handel har inte ett lika stabilt samband. I analysen på kommunnivå är visserligen effekten negativ och

¹⁰ Modellen skattas på kommun- och länsnivå för årsvisa data.

Resultat på kommunnivå:

$$\text{trångköphet} = 3,4 - 1,8 * \text{andel handelsplaner} + 1,7 * \text{andel planer med restriktion}, R^2 = 0,1$$

(0,1) (0,3) (0,3)

Resultat på länsnivå:

$$\text{trångköphet} = 2,9 - 1,1 * \text{andel handelsplaner} + 4,6 * \text{andel planer med restriktion}, R^2 = 0,2$$

(0,2) (0,8) (0,9)

Parameterestimaten medelfel återges inom parentes. Samtliga parameterestimater är signifikanta utom koefficienten för andelen handelsplaner i modellen skattad på länsnivå. Resultaten blir i stort sett desamma då modellen skattas på medelvärden av variablerna över tiden, med undantag för andelen planer med restriktion, som blir icke-signifikant i den länsvisa modellen.

signifikant, men detta resultat står sig inte då modellen skattas på länsvisa data.

Sammantaget visar analysen att det finns tendenser till att inskränkningar av möjligheten att sälja livsmedel i planer med ändamålet handel leder till en totalt sett mindre butiksytta per kommuninvånare. Övriga samband, exempelvis mellan andelen detaljplaner med ändamålet handel och butiksstrukturen, är svaga och oregelbundna.

4.3 Butiksstruktur och priser

Det sista steget i den kvantitativa analysen är att undersöka sambanden mellan prisnivå och butiksstruktur. Ett problem är emellertid tillgången på relevanta data. Det finns ingen regional officiell prisstatistik avseende dagligvaror. PRO och Konsumentverket har utfört mätningar under förhållandevis lång tid med olika tidsintervall och för olika geografiska områden. Mätningarna avser en korg av dagligvaror. Här kommer PRO:s material att användas, vilket motiveras med en bättre geografisk täckning och ett större antal prismätta butiker.

Resultaten bör tolkas med viss reservation eftersom detta material har en del brister. De allvarligaste är att urvalet av försäljningsställen styrs av de pensionärer som samlar in uppgifterna, vilket kan leda till att de butiker som mäts inte är representativa för butikspopulationen i stort. Man kan förmoda att mindre och bostadsnära butiker är överrepresenterade. En annan brist är att matkorgen är begränsad. Antalet varor har dock ökat under senare år från 20 till 40 stycken. En fördel är det stora antalet butiker, ca 1 000 stycken per mätning, och att mätningarna har utförts regelbundet ca två gånger per år sedan 1993, vilket gör materialet unikt.

En sammanfattning av de regionala prisskillnaderna återges i tabell 4.5. För varje län och år har ett prisnivåindex beräknats som kvoten mellan matkorgens pris i länet och det genomsnittliga priset i hela landet, multiplicerad med 100 (se bilaga 1). Indexet avspeglar således regionala relativa priser för enskilda år. Prisförändringar över tiden som är lika stora i olika regioner påverkar inte detta index.

Stockholms län ligger över riket i övrigt, vilket överrensstämmer med andra undersökningar, men skillnaden har minskat under perioden från fem till tre procent. Västsverige är markant billigare – Hallands och Västra Götalands län ligger sex respektive fem procent under riksgenomsnittet, och denna skillnad har ökat under 1990-talet. Även Blekinge framstår som ett billigt län att leva i enligt dessa mätningar. Tydligt är också att vissa Norrlandslän är relativt dyra, t.ex. Jämtland och Västerbotten. De kraftigaste förändringarna har skett i Gävleborg och Västernorrland, där den relativa prisnivån har ökat med i storleksordningen sju respektive fem procentenheter.

Tabell 4.5 Regionala prisnivåindex för dagligvaror 1994 - 2000, länsvis

Län	1994	1997	1999	2000
Stockholms län	105	103	104	103
Uppsala län	97	102	101	101
Södermanlands län	99	99	100	99
Östergötlands län	102	99	99	98
Jönköpings län	99	100	100	99
Kronobergs län	100	101	101	100
Kalmars län	103	103	103	101
Gotlands län	105	105	102	101
Blekinge län	96	97	94	94
Skåne län	102	101	98	98
Hallands län	97	96	94	94
Västra Götalands län	95	93	94	95
Värmlands län	98	96	96	98
Örebro län	100	100	102	101
Västmanlands län	99	98	98	98
Dalarnas län	97	98	99	101
Gävleborgs län	97	102	103	104
Västernorrlands län	98	98	101	103
Jämtlands län	104	105	105	106
Västerbottens län	105	102	103	104
Norrbottnens län	103	103	104	103

Källa: PRO, beräkningar och sammanställning av Konkurrensverket

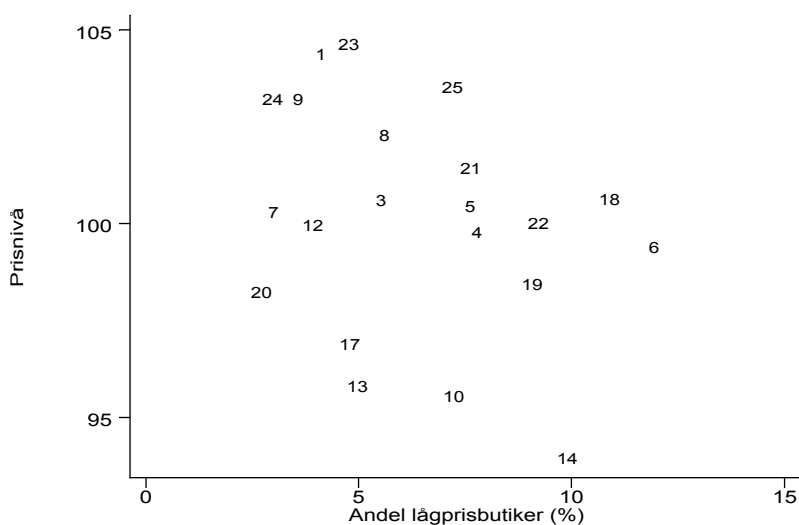
Har då dessa prisnivåer och förändringarna över tiden något samband med butiksstrukturen?

En enkel analys av parvisa korrelationer på kommunnivå visar att det inte finns några entydiga samband mellan prisnivå, lågprisbutikernas och stormarknadernas marknadsandelar och trångköpsindex. Till viss del beror detta troligen på kvalitén på datamaterialet och på att prisnivån beror på flera faktorer.

Dock kan man se vissa samband då vissa kategorier av kommuner analyseras och då materialet sammanställs på länsnivå. Figuren 4.3 och 4.4 visar den genomsnittliga relativa prisnivån och marknadsandelen för lågprisbutiker respektive stormarknader på länsnivå för perioden 1993 - 2000. För varje län har det genomsnittliga priset för matkorgen beräknats och dividerats med riksgenomsnittet.

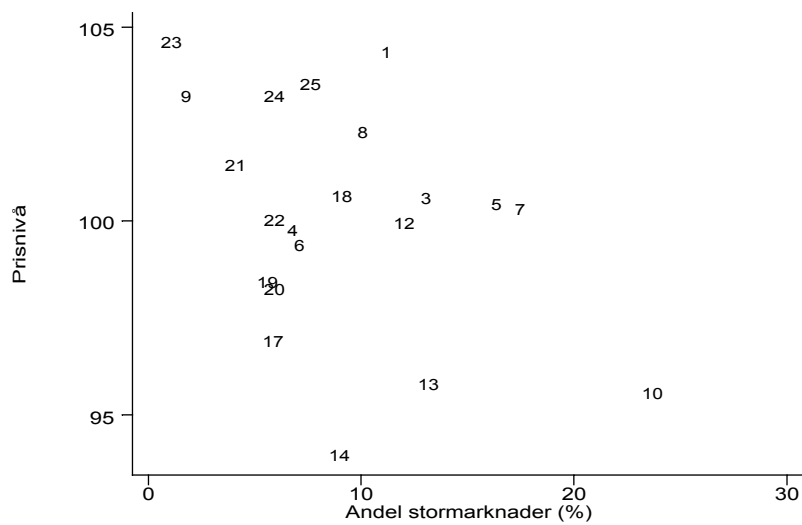
Båda figurerna visar ett i någon mån negativt samband mellan prisnivå och marknadsandelarna för lågprisbutiker och stormarknader. De parvisa korrelationerna för prisnivå och andelen lågprisbutiker och stormarknader ligger mellan -0,3 och -0,4, vilket är ett svagt negativt samband.

Figur 4.3 Genomsnittlig relativ prisnivå och marknadsandelen för lågprisbutiker 1993 - 2000, länsnivå¹

¹ Länen har markerats med länsnummer enligt tabell 2.1.

Figur 4.4 Genomsnittlig relativ prisnivå och marknadsandelen för stormarknader 1993 - 2000, länsnivå¹

¹ Länen har markerats med länsnummer enligt tabell 2.1.

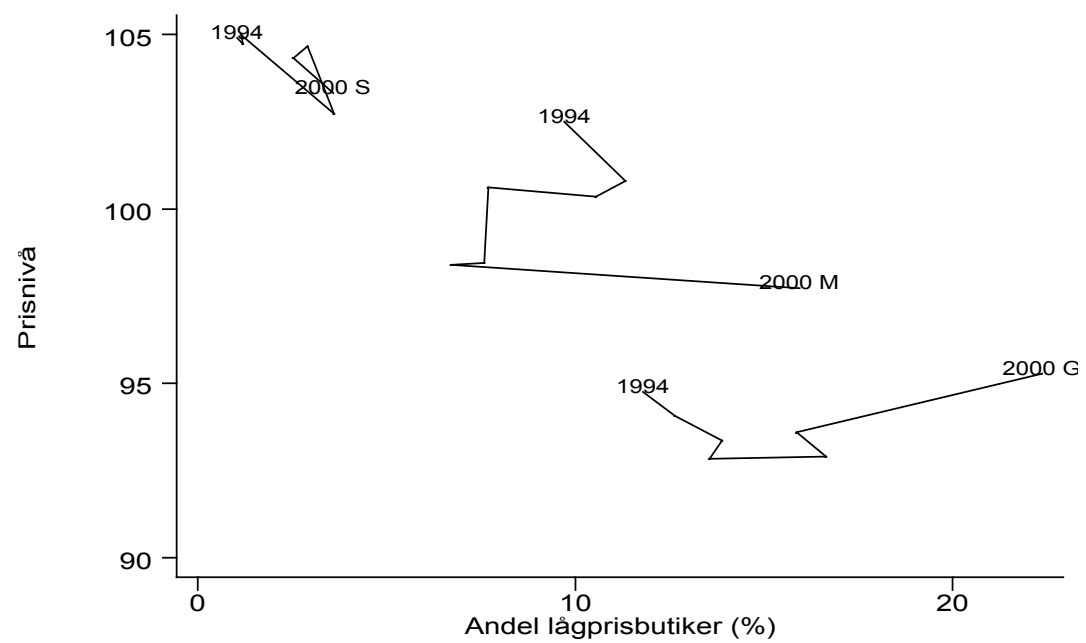
Källor: Delfi Marknadspartner AB och PRO

I vissa kommuner är sambandet mellan länets prisnivå och marknadsandelen för lågprisbutiker något starkare. I figur 4.5 visas utvecklingen för de tre storstadskommunerna över tiden. Korrelationen mellan prisnivå och lågprisbutikernas och stormarknadernas marknadsandel är -0,8, vilket är ett starkt negativt samband.

I Stockholm var lågprisbutikernas andel relativt liten under de första åren för att sedan öka markant 1997, varvid prisnivån sjönk. De två åren därefter minskade lågprisandelen och priserna steg, för att återigen sjunka då andelen lågprisbutiker ökade år 2000.

Figur 4.5. Prisinivåindex i Stockholms, Västra Götalands och Skåne län och marknadsandelen för lågprisbutiker i Stockholms stad samt Göteborgs och Malmö kommun, 1994 - 2000

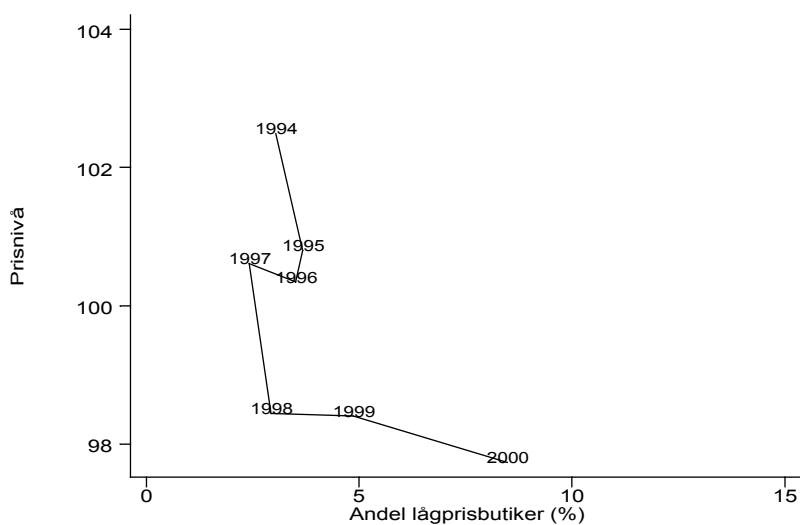
S=Stockholm G=Göteborg M=Malmö

Detta mönster är mindre tydligt i Göteborg, där priserna först sjönk samtidigt som lågprisandelen ökade, men sedan steg efter 1997, trots att lågprisandelen fortsatte att öka. En möjlig förklaring kan vara att sammansättningen av lågprisbutiker har ändrats under perioden så att de mest utpräglade lågprisbutikerna fått mindre betydelse. Lågprisbutikernas marknadsandel har dessutom ökat betydligt mer i landet som helhet än i Göteborg. Det bör också påpekas att priserna för Västra Götalands län under hela perioden legat väsentligt under riksgenomsnittet. I Malmö har utvecklingen gått mot lägre priser och en större marknadsandel för lågprisbutikerna, med undantag för vissa år. En analys avseende olika kommungrupper visar inte på något samband.

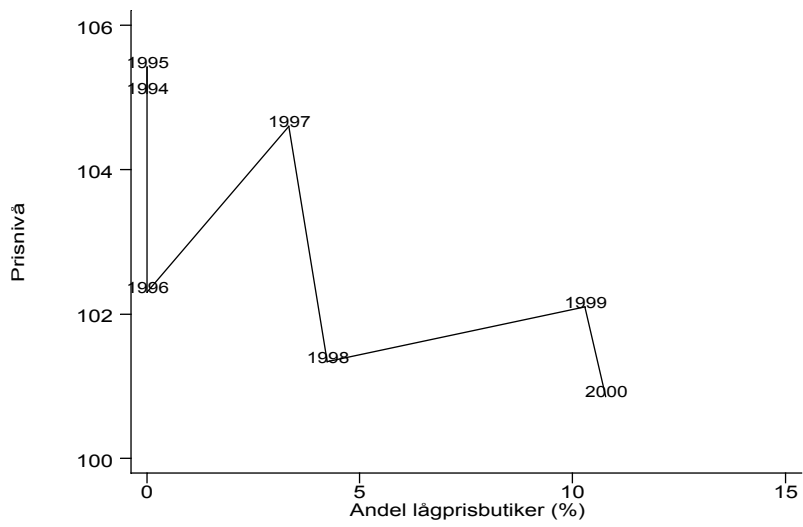
Då länen analyseras över tiden är sambanden mellan lågprisbutikernas marknadsandel och prisnivån tydligt negativa för vissa län, men inte för andra. I figurerna 4.6 - 4.10 visas utvecklingen av prisnivån och lågprisandelen för några av de län där vi ser störst förändringar i prisnivåindex. I Skåne, Gotlands och Östergötlands län har den relativa prisnivån sjunkit med fyra procent. Som kontrast till detta kan nämnas Gävleborgs och Västernorrlands län där prisnivåindex har ökat med sju respektive fem procent.

Figur 4.6. Prisnivåindex och marknadsandelen för lågprisbutiker i Skåne län, 1994 - 2000

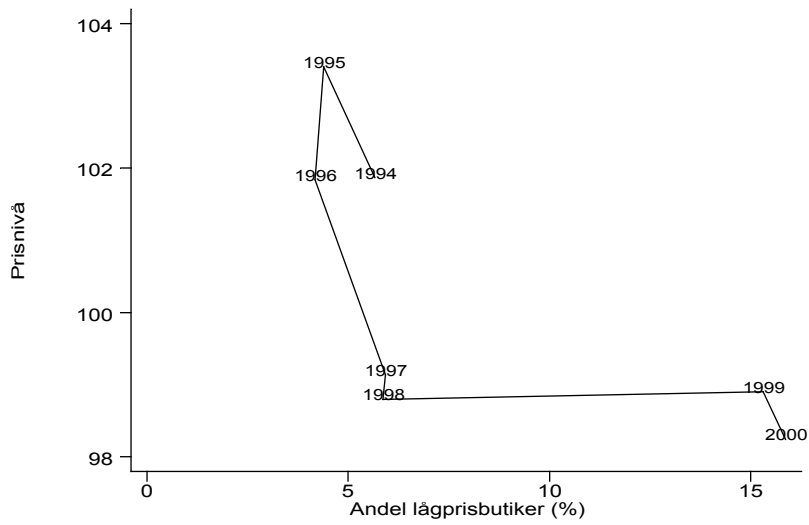
Källor: Delfi Marknadspartner AB och PRO

Figur 4.7 Prisnivåindex och marknadsandelen för lågprisbutiker i Gotlands län, 1994 - 2000

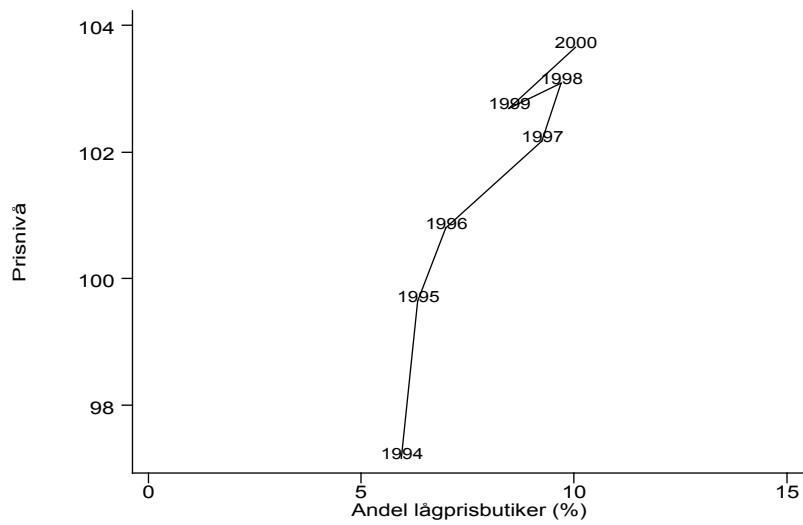
Källor: Delfi Marknadspartner AB och PRO

Figur 4.8 Prisnivåindex och marknadsandelen för lågprisbutiker i Östergötlands län, 1994 - 2000

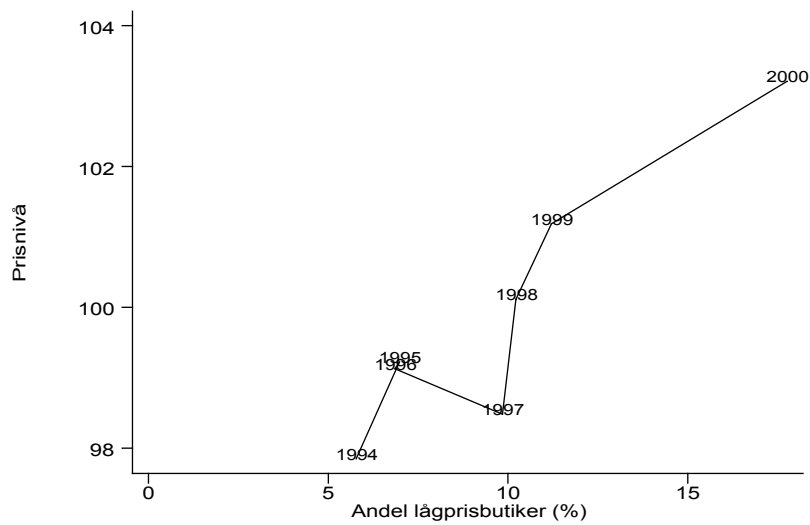
Källor: Delfi Marknadspartner AB och PRO

Figur 4.9 Prisnivåindex och marknadsandelen för lågprisbutiker i Gävleborgs län, 1994 - 2000

Källor: Delfi Marknadspartner AB och PRO

Figur 4.10 Prisnivåindex och marknadsandelen för lågprisbutiker i Västernorrlands län, 1994 - 2000

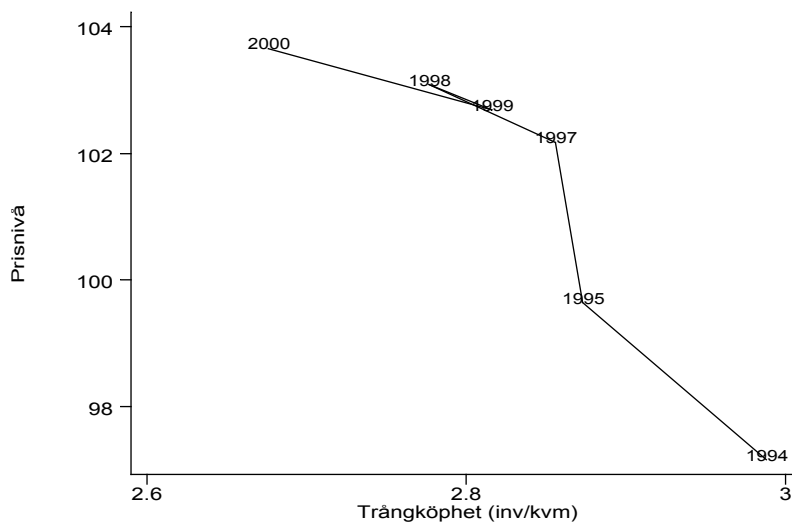

Källor: Delfi Marknadspartner AB och PRO

Sambandet mellan lågprisbutikernas marknadsandel och prisnivån är ganska tydligt negativt i Skåne, Gotlands och Östergötlands län. Vissa avvikelser förekommer, men i stort sett tenderar den relativa prisnivån att sjunka då lågprisbutiker breder ut sig. I Gävleborgs och Västernorrlands län verkar sambanden vara omvända. Den relativa prisnivån stiger nästan varje år samtidigt som andelen lågprisbutiker ökar.

Vad beror detta på? Kan andra faktorer påverka resultatet, t.ex. trångköphet? I figurerna 4.11 och 4.12 visas förändringarna i trångköphet och prisnivåindex under perioden för dessa två län.

Figur 4.11 Prisnivåindex och trångköphet i Gävleborgs län, 1994 - 2000

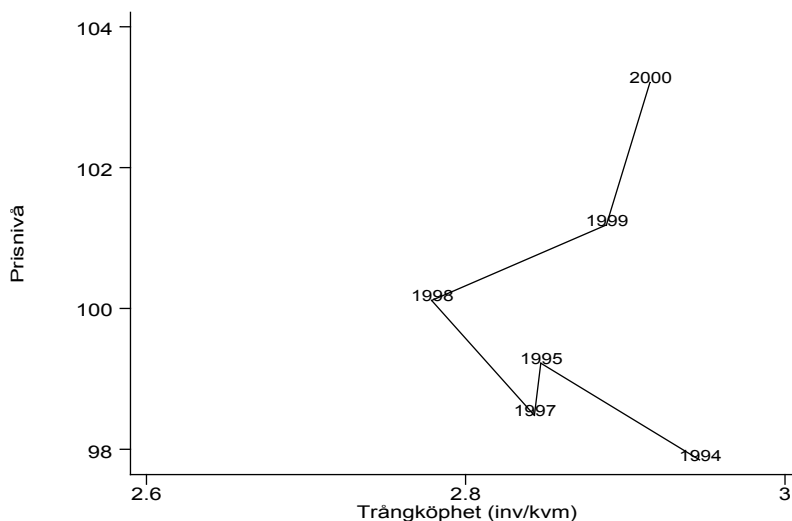

Källor: Delfi Marknadspartner AB och PRO

För Gävleborgs del minskade trångköpheten under perioden samtidigt som prisnivåindex steg. Andelen lågprisbutiker ökade också, vilket illustreras i figur 4.9, men inte i samma utsträckning som i övriga landet. I Västernorrlands län minskade trångköpheten mellan 1994 och 1998 för att sedan öka till ungefär samma nivå som i början av perioden. Av figur 4.10 framgår att lågprisbutikernas andel samtidigt ökade och prisnivåindex steg. En slutsats kan vara att trångköpheten i detta fall var en viktigare faktor än

andelen lågprisbutiker vilket ledde till relativa prisökningar i länet under 1999 och 2000.

Figur 4.12 Prisnivåindex och trångköphet i Västernorrlands län, 1994 - 2000

Källor: Delfi Marknadspartner AB och PRO

Dessa fall illustrerar osäkerheten i sambanden mellan prisnivå i förhållande till riksgenomsnittet och marknadsandelen för lågprisbutiker och stormarknader.¹¹ I storstadskommunerna verkar sambandet vara tydligt: en ökad marknadsandel för lågprisbutiker respektive stormarknader är associerad med en generellt sett lägre relativ prisnivå. I övriga kommuner är sambandet mindre tydligt. I vissa län verkar sambandet mellan lågprisbutiker och prisnivå vara negativt, i andra är sambandet inte lika uppenbart.

En fördjupad analys grundad på ett bredare statistiskt underlag görs i en kommande rapport från Konkurrensverket.

¹¹ En annan osäkerhetskälla är det faktum att prismåttet är relativt medan övriga uppgifter är absoluta.

5 Planering för dagligvaruhandel

Det räcker inte att endast studera detaljplaner för att få en uppfattning om kommunernas planering för dagligvaruhandel. Detaljplanen är resultatet av en planeringsprocess, där ofta flera alternativ övervägs. Vilka dessa alternativ är bestäms inte bara av kommunen. Även byggherrar, byggföretag och aktörer inom handeln kan initiera planering genom formella eller informella förfrågningar och ansökningar. Valet mellan alternativen i planeringsprocessen är emellertid ett uttryck för kommunens policy, liksom valet att bifalla eller avslå ansökningar om detaljplaner, bygglov eller upplåtelse av mark. I ett längre perspektiv är även översiktsplanen betydelsefull för planeringen.

En klassificering av kommunerna efter deras förhållningssätt till handel borde alltså grundas på studier inte bara av planer utan även planprocessen i enskilda detaljplaneärenden och handläggningen av ansökningar och förfrågningar angående detaljplaner och bygglov. Studier av denna omfattning ligger inte inom ramen för detta projekt. En annan ansats är att som Forsberg (1995) basera analysen på intervjuer med ansvariga tjänstemän i kommunerna. Det ger möjlighet till en klassificering, som dock blir subjektiv och beroende av intervjupersonernas kunskap och erfarenhet och de bedömningar de gör.

Konkurrensverket har valt att komplettera den i kapitel 4 redovisade genomgången av detaljplaner med en enkät till kommunerna. Enkätsvaren ger en allmän bild av hur kommunerna agerat under den tid PBL varit i kraft. Det går dock inte att med detta som utgångspunkt avgöra hur liberala eller restriktiva de är i sin policy. Enkäten kompletteras med några fallstudier och intervjuer med olika intressenter.

5.1 Handelspolicy - teori och praktik

Kommunen enkäten utformades efter samråd med länsstyrelserna, som också medverkade vid uppgiftsinsamlingen. I enkäten ställdes frågor om kommunernas handelspolicy, åtgärder för att underlätta eller begränsa etablering av detaljhandel med dagligvaror, antalet etableringar etc. (se bilaga 2).

Enkäten omfattade 48 kommuner i nio län. Ett kriterium för val av län var prisnivå enligt de prismätningar som görs av PRO. Både län med låg och hög prisnivå ingick. I varje län valdes de största kommunerna ut. Stockholm och Göteborg ingår dock inte, däremot tolv förortskommuner. Resultatet av enkäten gäller de utvalda kommunerna och kan inte generaliseras till landets samtliga kommuner.

Dokumenterad handelspolicy

Boverket rekommenderar kommunerna att, inom ramen för den översiktliga planeringen, upprätta ett strategiskt dokument, en handelspolicy, till vägledning för den egna organisationen, handeln och medborgarna i övrigt (Boverket 1999). För att skapa förutsebarhet och investeringsvilja hos handeln bör det enligt Boverket framgå av policyn hur kommunen tänker sig handelns utveckling; åtgärder för att stärka handeln i city och bostadsområden, lämpliga lägen för komplettering, typ av handel i olika lägen, butiksstorlek m.m.

Av de tillfrågade kommunerna har 23 procent en dokumenterad handelspolicy, främst större kommuner, och 52 procent av kommunerna behandlar möjligheterna att etablera handel i översiktsplanen.

Handelspolicyn dokumenteras på olika sätt och mer eller mindre utförligt. Den kan bestå av några att-satser i kommunfullmäktiges sammanträdesprotokoll, ett avsnitt i kommunens översiktsplan eller ett särskilt dokument, som ibland baseras på en handelsutredning. I några fall nöjer man sig med allmänna principer eller riktlinjer, t.ex. att dagligvarubutiker i första hand skall lokaliseras till sådana lägen där det finns ett lokalt kundunderlag. Andra dokument är mer konkreta och anger t.ex. lämpliga butikslägen och maximala butiksytor.

Miljöaspekter ges ofta stort utrymme. En utgångspunkt för Gotland och andra kommuner är Agenda 21 med dess krav på social, ekologisk och ekonomisk hållbarhet. Betydelsen av en levande stadskärna framhävs liksom behovet av service i bostadsområdena. Den etablerade handeln skall värnas. Jönköping vill se en successiv utbudsförnyelse utan störande negativa påfrestningar på befintlig handel och befintliga centra. Kommunen vill bevara sådana butiker som har stor betydelse för invånarnas försörjning, t.ex. bostadsnära nyckelbutiker och butiker i glesbygd.

Detta är i mycket en fråga om tillgänglighet, som också spelar stor roll i bedömningen av nya etableringar. För Malmö är god tillgänglighet för alla medborgare ett grundläggande mål. Södertälje anser att lågprisbutiker skall vara tillgängliga även för hushåll utan bil och vill lokalisera livsmedelshandel i närhet till bostadsområdena och i lägen med goda kollektiva förbindelser när det gäller större lågprisbutiker. Lund motsätter sig externlokaliserad handel som främst riktar sig till bilberoende kunder.

Ett uttalat mål för några kommuner är att främja konkurrens och låga priser. Hur det skall ske utvecklas inte närmare. Huddinge anser dock att en viss andel lågprishandel är nödvändig för att upprätthålla konkurrensen. Enligt Varbergs policy skall en viss överetablering kunna förekomma av konkurrens- och marknadsskäl. Gotland välkomnar nyetableringar av externhandel, speciellt om de bidrar till ökad priskonkurrens.

Kommunernas åtgärder

Handelspolicyn, dokumenterad eller inte, resulterar så småningom i åtgärder som främjar eller hindrar etableringar inom dagligvaruhandeln. Av tabell 5.1 och tabell 5.2 framgår i vilken utsträckning kommunerna vidtagit sådana åtgärder under den period PBL varit i kraft, dvs. efter den 1 juli 1987. Det finns inga uppgifter om när åtgärderna vidtogs. Man kan alltså inte bedöma om det skett några förändringar under dessa 14 år.

Totalt 88 procent av kommunerna har antagit nya detaljplaner med handelsändamål utan ytterligare preciseringar. I gällande detaljplaner har 38 procent infört ändamålsbeteckningen handel, medan 17 procent har slopat begränsningar av handel. Åtgärderna avser i mindre utsträckning externetableringar än andra etableringar.

Tabell 5.1 Åtgärder som möjliggjort eller underlättat etablering av detaljhandel med dagligvaror efter den 1 juli 1987

Åtgärder	Andel kommuner som vidtagit åtgärderna, procent		
	Externa etableringar	Andra etableringar	Totalt
Antagit nya detaljplaner för handelsändamål utan begränsningar av handel	45	61	88
Infört ändamålsbeteckningen handel i gällande detaljplaner	18	24	38
Slopat begränsningar av handel i gällande detaljplaner	7	9	17
Meddelat bygglov för tillfällig åtgärd	18	22	35
Tilldelat eller upplåtit mark	25	33	58

Källa: Konkurrensverkets kommunenkät

Det är färre kommuner som har hindrat eller begränsat butiksetableringar i sin planering: 66 procent har antagit nya detaljplaner med begränsningar av handel och 19 procent har infört begränsningar av handelsändamålet i gällande detaljplaner, vilket framgår av tabell 5.2.

Kommunernas handelspolicy får genomslag även i lovgivning och markanvisningar. Bygglov får visserligen enligt huvudregeln inte lämnas i strid mot detaljplan eller områdesbestämmelser. Men bygglov för tillfällig åtgärd (högst tio år) får lämnas om sökanden begär det. En tredjedel av kommunerna har meddelat sådana bygglov för att möjliggöra butiksetableringar, 58 procent har i detta syfte tilldelat eller upplåtit mark. Samtidigt har 20 procent av kommunerna beslutat att inte meddela bygglov för tillfällig åtgärd och 15 procent vägrat upplåta eller tilldela mark.

Tabell 5.2 Åtgärder som hindrat eller begränsat etablering av detaljhandel med dagligvaror, 1987 - 2001

Åtgärder	Andel kommuner som vidtagit åtgärderna, %		
	Externa etableringar	Andra etableringar	Totalt
Antagit nya detaljplaner för handelsändamål med begränsningar av handel	39	32	66
Infört begränsningar av handel i gällande detaljplaner	7	11	19
Inte meddelat bygglov för tillfällig åtgärd	7	9	20
Vägrat tilldela eller upplåta mark	9	2	15

Källa: Konkurrensverkets kommunenkät

Det skall understrykas att alla kommuner inte har rutiner för att registrera informella ansökningar och förfrågningar, varför åtgärder som begränsat etableringar kan vara betydligt vanligare än vad enkätsvaren visar.

Ett visst överskott på lämpliga handelsområden kan som Boverket påpekat ha betydelse för konkurrensen (Boverket 1999). I två tredjedelar av kommunerna finns lediga områden där detaljhandel med dagligvaror skulle kunna bedrivas enligt detaljplan, översiktsplan, fördjupad översiktsplan eller områdesbestämmelser. Nästan alla kommuner i Skåne har sådana områden i sina planer men bara två av förortskommunerna till Stockholm och Göteborg.

I vilken utsträckning planerna påverkat etableringen av butiker beror bl.a. på hur områdena för handel är belägna med hänsyn till kommunikationer och i förhållande till bostadsområden etc. Företagen har ofta en annan uppfattning än kommunen om vilka lägen som är kommersiellt lämpliga. För lågprisföretag kan det ha avgörande betydelse om etablering kan ske i befintliga lokaler med låg hyra, t.ex. i tidigare industriområden.

Externetableringar

Kommunernas policy när det gäller externetableringar kan påverkas av om sådana etableringar redan finns. Två tredjedelar av

kommunerna har områden med externetableringar av detaljhandel. Med externetableringar avses här etableringar utanför stads- och tätortscentra i områden som inte främst är bostadsorienterade. I genomsnitt finns 1,3 sådana områden per kommun. I Malmö och Lund finns inga externetableringar, däremot i övriga Skåne-kommuner. Nio av de tolv förortskommuner till Stockholm och Göteborg som ingår i undersökningen har externetableringar.

5.2 Fallstudier

För att ytterligare konkretisera kommunernas tillämpning av PBL har några omdiskuterade fall studerats närmare. Två fall avser externa eller halv-externa etableringar, ett tredje aktualiserar även frågor om bygglov.

Externa köpcentra i Jämtland

Frågan om externetableringar i Jämtland aktualiserades när det för ett tiotal år sedan byggdes en förbifart till Östersund. Krokoms kommun planerade ett köpcenter, Storsjötornet, i närheten av Åskorset, en trafikplats vid E75 (numera E14) som gränsar till Östersunds kommun. Östersund motsatte sig detta och påbörjade ett detaljplanearbete för ett köpcentrum i Lillänge, ca 10 kilometer från Åskorset. Det var enligt företrädare för kommunen ett sätt att dra intresset från Ås-etableringen för att få Krokoms att dra tillbaka sina planer, vilket också skedde. Även Östersund avbröt sin planering, och intresset för externetableringar försvann. Till detta bidrog den begynnande konjunkturedgången och fastighetskrisen.

Östersund antog 1994 en översiktsplan för bangårdsområdet, ett äldre industriområde i stadsdelen Söder, inte långt från centrum. Meningen var att långsiktigt omvandla det till ett område för handel, arbetsplatser och bostäder. Läget ansågs vara jämförelsevis transport- och reseffektivt. En nackdel var att hårt trafikerade gator belastades ytterligare. En större lågprisbutik, ICA Matpiraten, etablerades i området 1994/95, och i år öppnade Willys en lågprisbutik, efter att först ha försökt få ett externt läge. KF har ett varuhus i Östersunds centrum.

Åskorset

År 2000 upprättade Krokoms ett detaljplaneförslag för ett industri- och handelsområde vid Åskorset. Till en början diskuterades tre livsmedelsbutiker i området med en omsättning på totalt 400 miljoner kronor. Med hänsyn till att förutsättningarna för glesbygdens livsmedelsförsörjning skulle kunna försämrades reviderades planen och säljytan för livsmedel begränsades till 3 500 kvadratmeter (Krokoms kommun 2001). I övrigt ger planen möjlighet att bedriva alla typer av handel. I planen sägs att placeringen vid Åskorset kan bidra till en jämnare fördelning av regionens kommersiella utbud, i förhållande till Östersund, och ett minskat trafikarbete. Statistik från Handels Utredningsinstitut (HUI), som återges i planen, visar att närmare 30 procent av Krokoms livsmedelsbehov tillgodoses utanför kommunen. För sällanköpsvaror är motsvarande andel 70 procent. Kommunens invånare gör en stor del av sina inköp i Östersund. Ett planeringsmål är också att öka sysselsättningen och bostadsbyggandet.

Odenskog (Lillänge)

En externetablering i Östersund blev på nytt aktuell 1997. ICA och Konsum var intresserade av etablering i Lillänge.¹² Ett förslag att ändra detaljplanen i Lillänge för att tillåta handel avsågs dock 1999 av Östersunds kommun, som låtit HUI utreda konsekvenserna för befintlig handel (HUI 1999). En livsmedelsbutik i Lillänge med 4 000 kvadratmeter total butiksyta bedömdes av HUI kunna uppnå en omsättning på 200 miljoner kronor, varav 125 miljoner skulle utgöras av ett ökat inflöde från andra kommuner. Resterande 75 miljoner kronor skulle omfördelas från andra butiker i Östersund.¹³ Minst två butiker i kommunen skulle enligt studien få svårt att överleva. Ett alternativ med två stora livsmedelsbutiker i Lillänge skulle kräva en total omsättning för de båda enheterna på ungefär 400 miljoner kronor. Det skulle inte ge ett större inflöde än i det första alternativet. I stället skulle ytterligare 200 miljoner tas från den befintliga handeln i kommunen, och ytterligare minst tre butiker slås ut. Etablering av fackhandel i större omfattning skulle påverka centrumhandeln negativt.

¹² ICA föredrar numera Åskorset.

¹³ Det kan jämföras med den totala omsättningen av dagligvaror i Jämtland, som 1998 var 2 200 miljoner kronor.

Men förutsättningarna ändrades när Krokoms återupptog sin planering för extern handel. Östersund tog då fram ett förslag (Östersunds kommun 2001) till ny detaljplan för ett servicecentrum vid trafikplats Odenskog (Lillänge). Handelsändamålet preciserades till livsmedel (dagligvaror) och skrymmande varor. Handel med andra varor, t.ex. kläder, skor, sportartiklar och böcker, är den dominerande i Östersunds centrum. En omfattande handel med sådana varor i Odenskog skulle därför enligt planen påverka centrum negativt. Handel med skrymmande varor passar inte enligt planen i centrala lägen, av utrymmesskäl och med hänsyn till stadsbilden och den tyngre trafik som genereras av varutransporter och besökare. När det gäller dagligvaror anses det bättre om utbyggnaden av ytterligare större butiker sker i Odenskog i stället för i Bangårdsområdet, bl.a. med hänsyn till de ansträngda trafikförhållandena på Söder. Planen gav först utrymme för två stora livsmedelsbutiker, men säljytan för handel med dagligvaror begränsades även här till 3 500 kvadratmeter.

Planerna på köpcentra i Åskorset och Lillänge har debatterats mycket intensivt i medierna. Effekterna på lanthandeln och glesbygden har varit ett återkommande tema, läget i förhållande till etablerade butiker i Östersund och Krokoms centrum ett annat. Man har också pekat på de höga livsmedelspriserna i Jämtland, enligt mätningar utförda av PRO, och behovet av konkurrens.

Länsstyrelsen agerar

Länsstyrelsen Jämtlands län har yttrat sig över detaljplanerna för Åskorset och Odenskog. När det första planförslaget för Åskorset presenterades uppdrog länsstyrelsen åt HUI att göra en konsekvensutredning (HUI 2001b). HUI utgick därför från en totala säljyta på 9 000 kvadratmeter, varav 4 500 kvadratmeter för dagligvaruhandel. Om ICA Maxi och Robin Hood etablerades i Ås skulle de enligt HUI:s bedömning tillsammans med Willys i Östersund få en omsättning av dagligvaror på 400 miljoner kronor. Dagligvaruhandeln i länet kunde väntas öka och i viss mån även gränshandeln, men 160 miljoner kronor av omsättningen skulle tas från den befintliga handeln. Butiker i nära anslutning till Ås skulle påverkas kraftigt med nedläggning som följd. Troligtvis skulle etableringarna också påskynda nedläggningen av en handfull butiker i glesbygden. Under 1990-talet har 45 butiker lagts ned i länet. En etablering i Lillänge skulle få i stort sett samma regionala effekter som Ås-

alternativet, men effekterna i Östersunds tätort skulle bli kraftigare. Trots detta fanns det enligt HUI goda förutsättningar för en fullvärdig dagligvaruhandel i Jämtlands län, framför allt på de större orterna. HUI bedömde att det, tack vare den aktiva glesbygdspolitik som bedrivs i länet, med stor sannolikhet skulle finnas många glesbygdsbutiker också om tio år.

Åre kommun och landsbygdshandeln ansåg att HUI:s studie var för snäv. Länsstyrelsen lät därför FLF Service AB (Föreningen Landsbygdshandelns Främjande 2001) analysera konsekvenserna för ett urval om 25 landsbygdsbutiker i Krokoms, Bergs och Åre kommuner. Analysen bygger på antagandet att de tre handelsblocken samtidigt etablerar butiker externt eller halvexternt i Östersund med omnejd. Butikerna i studien bedömdes få ett omsättningsbortfall på i genomsnitt 14 procent. Nio av butikerna skulle tvingas lägga ned verksamheten inom sex år. Många av butikerna har redan en ansträngd ekonomi och lever "på marginalen". Endast en tredjedel har ett tillfredsställande resultat. För att bevara dagligvaruservicen på landsbygden har Länsstyrelsen bidragit ekonomiskt och personellt i ett utvecklingsprogram för butiker och handlare. En stor del av dessa resurser skulle enligt studien inte komma till nytta till följd av etableringarna.

Detaljplanen för Åsökorset antogs av Krokoms kommunfullmäktige i juni och detaljplanen för Odenskog av miljö- och byggnämnden i Östersunds kommun i augusti 2001. Kommunernas beslut upphävdes emellertid av länsstyrelsen den 8 oktober 2001. Detaljplanerna har enligt länsstyrelsen inte samordnats på lämpligt sätt mellan kommunerna, eftersom de sammantagna konsekvenserna för livsmedelshandeln i regionen blir för stora.

Länsstyrelsen agerade inte när det gäller de stora butiksetableringarna i bangårdsområdet. Anledningen var enligt länsstyrelsen att andra kommuner inte påverkades i större omfattning, delvis beroende på att etableringarna tillkom successivt och att tillskotten motsvarade marknadstillväxten i kommunen. Länsstyrelsen ansåg därför att det var en inomkommunal fråga.

Lågprisbutik i Stockholm

HUI gjorde våren 2000, på uppdrag av Stockholms gatu- och fastighetskontor, en etableringsanalys för ett stadsdelscentrum i Norra Hammarbyhamnen på östra Södermalm i Stockholm

(HUI 2000). Uppdraget initierades av Katarina-Sofia stadsdelsnämnd. Efterfrågan på dagligvaror i området beräknades av HUI till närmare 400 miljoner år 2000 och 600 miljoner kronor år 2007. En bra lågprisbutik skulle kunna ta 15 procent av denna marknad och dessutom en del av marknaden utanför området. Det fanns därför enligt HUI underlag för en stor lågprisbutik och en medelstor livsmedelsbutik, troligtvis även för servicehandel, men inte för fackhandel. Centret var tänkt att till en del inrymmas i befintliga lokaler: ett bussgarage eller två närliggande fastigheter, HIBY-huset och Barnängen-huset. HUI bedömde att bussgaraget kunde fungera utmärkt för en livsmedelshall, kanske i synnerhet för en lågprisbutik. Garaget ansågs ligga bra till för bilburna kunder men sämre för flertalet boende. De parkeringsplatser som behövdes kunde ordnas i fastigheten. HIBY-huset ansågs ha i stort sett samma kvaliteter och nackdelar som SL-garaget. I detta alternativ måste gatorna tas i aspråk för parkering. I Barnängen-huset skulle enligt HUI en attraktiv livsmedelshall kunna inrymmas. Här kunde dock parkeringen bli en trång sektor.

Bussgaraget ligger i kvarteret Persikan. Det är en av Storstockholms Lokaltrafiks (SL) depåer för innerstadsbussar, med verkstad och uppställningsplatser. I byggnaden bedrivs även handel och lagerverksamhet.

Detaljplanen för kvarteret Persikan, som fastställdes 1954, tillåter i stort sett bara industri- eller förrådsbyggnader för trafikändamål på området. Bygglov för tillfällig åtgärd har dock beviljats avseende försäljningslokaler och café. I en fördjupad översiktsplan för Hammarby Sjöstad, som arbetades fram 1991, angavs att kvarteret var avsett för bostäder.

Ett företag som intresserat sig för att etablera en livsmedelsbutik i Norra Hammarbyhamnen är Prisxtra, ett familjeföretag som driver fyra livsmedelsbutiker i Storstockholm, alla med lågprisprofil. Prisxtra vill expandera i Stockholmsområdet. Företagets butiker behöver ett stort upptagningsområde, stora lokaler till låg hyra och utrymme för parkering. Butikerna måste därför ligga utanför etablerade centra.

Prisxtra tog 1998 kontakt med Stockholms kommun och SL för att uttrycka sitt intresse för att etablera en butik i SL:s bussgarage och påbörjade 1999 förhandlingar om hyresvillkoren. Staden äger marken, SL är tomträttsinnehavare. Prisxtra anser sig ha träffat ett

hyresavtal med SL, vilket SL bestrider. Prisxtra har därför stämt SL för att ha brutit mot avtalet.

Stockholms gatu- och fastighetskontor har meddelat SL att Stockholms stad inte kommer att medge att fastigheten används för en lågprisstormarknad. Det anses inte lämpligt med hänsyn till den trafik en stormarknad skulle alstra. Kontoret vill i stället bygga bostäder för att fullfölja planerna för Norra Hammarbyhamnen och har beställt en detaljplan för området. Planarbetet skall påbörjas med ett programsamråd under hösten 2001.

Enligt Stadsbyggnadskontoret skulle kvarteret kunna omstruktureras och bebyggas med bostäder, under förutsättning att man kan finna en alternativ placering för SL:s bussdepå (Stadsbyggnadskontoret, Stockholms stad, 2001). Det utesluter inte lokaler för kommersiell verksamhet. Hyran skulle dock bli avsevärt högre än den som diskuterades för bussgaraget i förhandlingarna mellan SL och Prisxtra.

Externetablering i Lund

ICA vill etablera en butik vid södra infarten till Lund i kvarteret Loke. Det är enligt kommunen ett halvexternt läge, med närhet till befintliga och planerade bostäder och arbetsplatser. Detaljplanerna för kvarteret tillåter handel men inte handel med livsmedel. Idag finns bl.a. en bilverkstad och en bensinstation i kvarteret. ICA:s avsikt är att etablera en ICA Maxi med försäljning av dagligvaror och specialvaror och en total byggnadsyta på 10 000 kvadratmeter. För dagligvaror planeras 2 500 kvadratmeter säljyta och för sällanköpsvaror 3 500 kvadratmeter.

ICA gjorde i slutet av 1999 en informell förfrågan på tjänstemannanivå i kommunen. I mars 2000 träffade ICA ett avtal med en av markägarna, Bilmo Holding AB, om att efter en eventuell planändring förvärva företagets fastigheter. I maj samma år fick kommunen en formell begäran från ICA om ändring av detaljplanerna. Byggnadsnämnden beslöt den 24 maj att ge Stadsarkitektkontoret i uppdrag att pröva en detaljhandelsetablering i kvarteret Loke. Ett planprogram upprättades i januari 2001, men kommunstyrelsen avstyrkte en etablering. ICA försöker nu påverka kommunen på politisk nivå.

Som underlag för planprogrammet finns flera utredningar, bl.a. en marknads- och konsekvensanalys, som utförts av Nordplan AB på uppdrag av Stadsarkitektkontoret (Nordplan 2000). Nordplans beräkningar visar att ICA-butiken kan uppnå en dagligvaruförsäljning på 200 - 225 miljoner kronor per år, om inte den befintliga handeln vidtar motåtgärder. Det skulle resultera i försäljningsbortfall i varierande omfattning för andra butiker i Lund och grannkommunerna. En av butikerna i den närliggande stadsdelen Klostergården skulle enligt Nordplan komma att läggas ned, vilket skulle stärka den kvarvarande butiken. Ytterligare en dagligvarubutik i Lund skulle riskera nedläggning.

Köptroheten till Lunds kommuns dagligvaruhandel beräknas av Nordplan öka med fyra procent till följd av etableringen eller 75 miljoner kronor per år. Det skulle innebära bättre självförsörjning och minskat transportarbete. Samtidigt skulle den regionala balansen öka. Lund anses ha en relativt låg regional köptrohet och de södra och sydöstra stadsdelarna betecknas som underförsörjda. Om kvarteret Loke inte nyttjas för detaljhandel förmodar Nordplan att grannkommunerna tar tillfället i akt att öka sitt handelsutbud, med ett ytterligare försämrat netto för Lunds detaljhandel och ökat resande för lundaborna som följd.

5.3 Bedömningsgrunder

Dessa tre fallstudier illustrerar i en del avseenden den bild som har framkommit vid intervjuer med företrädare för detaljhandelsföretag på dagligvarumarknaden, kommuner, länsstyrelser och andra intressenter (se bilaga 4). En etablering som kräver ändring av detaljplan är en lång, kostsam och för entreprenören osäker process. Hanteringen av bygglov anses mindre problematisk.

Processen börjar i regel med informella kontakter mellan aktören och kommunen. Från företagets sida har detta i allmänhet föregåtts av en grundlig etableringsanalys som tar hänsyn till en rad olika faktorer. De som väger tyngst är den framtida befolkningstillväxten i kommunen, övriga etableringar och prisläge. Om inte kommunens politiker och tjänstemän är negativa till etableringsförfrågan kan en formell ansökan inges om ny eller ändring av detaljplan. Kostnaden för bl.a. de utredningar som krävs delas ofta mellan företaget och kommunen. För nyetableraren utgör detta en risk eftersom ansökan

kan avslås. För kommunen är det ett sätt att minska kostnaderna för planprocessen och undvika ansökningar från mindre seriösa aktörer.

I intervjuerna har uppgivits att priset för en butik kan vara betydligt högre än det värde fastigheten skulle ha om livsmedelshandel inte var tillåten. Skillnaden kan ses som ett dolt pris på tillståndet att få sälja livsmedel vilket i slutändan övervältras på konsumenten. En avgörande faktor för att kunna etablera sig är inte bara ett bra butikskoncept, utan även tid, resurser, uthållighet och goda kontakter med kommunen. De mindre aktörer har därför sämre förutsättningar än de större att få tillgång till lämpliga lägen, vilket kan leda till en cementerad marknadsstruktur som domineras av de tre stora blocken.

I planeringen görs bedömningar av den tänkta etableringen från olika utgångspunkter. Viktigast förefaller trafik- och miljöaspekter och konsekvenser för befintlig handel vara. Dagligvaruhandel anses vara trafikalkärligare i större utsträckning än sällanköpshandel, varför förväntade förändringar i trafikbelastningen utreds noggrant. Miljökonsekvensutredningar görs ofta. Effekter på befintlig butiksstruktur tas också med i underlaget och bedöms av vissa av de intervjuade ha en lika stor vikt som trafik- och miljöaspekterna, i vissa fall kanske till och med större. Dessa studier görs i regel av externa konsulter.

I utredningarna av effekterna på den etablerade handeln prognosticeras försäljningsbortfall och antalet butiker som kan komma att läggas ned. Analyserna bygger på en serie antaganden om konsumentbeteenden som i sin tur bygger på erfarenheter från andra fall. En del av de intervjuade aktörerna anser att de negativa konsekvenserna för befintlig handel i många fall är överdrivna.

Dessa handelsutredningar behandlar i regel endast eventuella negativa konsekvenser av en nyetablering. Analyser eller enklare bedömningar av positiva effekter på prisnivå, servicenivå och sortiment görs i allmänhet inte. Detta kan till en del förklaras med att sådana undersökningar är svåra att genomföra och att man i kommunen saknar det faktaunderlag som behövs.

Flera av dem som intervjuats anser också att kommunerna sällan besitter någon djupare kunskap om utvecklingstendenserna och villkoren inom dagligvaruhandeln. Vanligt är att företagets behov av butiksytor, trafikorienterade lägen och rationell varuhantering

inte tillgodoses i bostadsnära och centrala lägen, och att kommunens förslag till alternativa placeringar ofta inte anses lämpliga av aktörerna.

En omdebatterad fråga är effekterna på befintlig handel i stadskärnan när externa köpcentra etableras. Från kommunens sida är man ofta negativ till sådana etableringar eftersom de anses utarma stadskärnan och leda till sämre service för dem som saknar bil. Effekterna är emellertid dåligt utredda. En studie av Bergström (1999) kommer fram till att cityhandeln inte påverkas menligt av externa nyetableringar. Däremot påverkas butiker utanför stadskärnan av ett minskat kundunderlag.

Erfarenheter från flera städer visar emellertid enligt vissa bedömare att utsikterna för stadskärnan vid en extern nyetablering i hög grad kan påverkas. Det finns fall där stadskärnan har utarmats och butiker slagit igen. Men det finns också exempel på att både stadskärnan och externa handelsplatser kan få en gynnsam utveckling och komplettera varandra. En förutsättning är dock att kommunen och företagen samverkar och är beredda att satsa på en sådan utveckling. Ofta har detta inneburit förändringar i butiks-sammansättningen, förlängda öppettider, ökad tillgång till parkeringsplatser och en ansiktslyftning för utomhusmiljön.

Gemensamt för de fall där stadskärnan framgångsrikt konkurrerat med externa köpcentra är att dessa centra har haft "lagom" total säljyta och att staden har haft en viss storlek, enligt en uppskattning minst 30 000 invånare. I några fall kan externa etableringar ha tillåtits bli så stora att de negativa konsekvenserna för handeln i centrum inte kunnat undvikas ens med motåtgärder för att utveckla stadskärnan.

De tre stora blocken, ICA-Ahold, KF och Axfood, anser inte att de gynnats i förhållande till mindre aktörer på marknaden. Denna uppfattning delas inte av sådana aktörer som Lidl, Bergendahls och Prisxtra. Några fall har redovisats där de större företagen lyckats få detaljplaneändring till stånd efter det att de mindre fått avslag. En förklaring kan vara att de stora företagen under årens lopp skaffat sig bättre kontakter med planeringskåren hos kommunerna, är välkända och generellt anses vara långsiktiga i sina satsningar.

Meningarna är delade om huruvida den före 1997 gällande regleringen av handeln i 5 kap. 7 § PBL bör återinföras. Bland de

intervjuade företrädarna för kommunerna råder en viss skepsis. En tjänsteman menade att det som är viktigt från planeringssynpunkt är trafikflödenas storlek och utveckling varför regleringen endast borde ta sikte på sådana aspekter. Andra ansåg att planeringsprocessen hämmades under perioden 1992 - 1997, vilket i praktiken skulle innebära att den inte hade någon för handen positiv effekt.

Från branschhåll är man också tveksam till om konkurrensbestämmelsen bör återinföras. De flesta anser att den i realiteten inte hade någon effekt. Några, främst aktörer som inte tillhör de tre stora blocken, anser dock att en bestämmelse om att intresset konkurrens skall beaktas skulle kunna gynna dem i framtiden. Någon större vikt fäster trots allt inte någon vid denna fråga.

6 Sammanfattande slutsatser och förslag

Kan kommunerna bidra till att pressa matpriserna?

Det faktum att Sveriges matpriser ligger väsentligt över EU-genomsnittet tyder på att det finns marginaler för sänkningar. Visserligen beror prisskillnader mellan länder på en rad olika faktorer som inte direkt har med konkurrensen att göra. Konkurrensverket kom i en rapport 2000 fram till att ungefär hälften av prisskillnaden till EU beror på inkomstnivå, arbetskraftskostnad, skatter, befolkningstäthet, konsumtionsförändringar och växelkursförändringar.

Enligt verkets bedömning förklaras ungefär hälften av prisskillnaden till betydande del av bristande konkurrens i ett flertal sektorer i den svenska ekonomin.

De betydande *regionala* prisskillnader som finns i Sverige stöder denna slutsats, eftersom flera av de prispåverkande faktorer som förklarar skillnader *mellan länder* i stort sett är lika i hela landet. Olika mätningar tyder på att prisskillnaderna på mat mellan olika regioner kan vara så stora som 10 - 15 procent, i vissa fall ännu större. Nationalekonomisk forskning visar att en svag konkurrens i allmänhet leder till högre priser.

En av de viktigaste faktorerna som bestämmer hur konkurrensen fungerar är möjligheterna för en aktör att etablera sig på en marknad. De påverkas i hög grad av kommunens planering för handel, genom tillämpningen av plan- och bygglagen (1987:10), PBL. Vid planeringen har kommunen möjligheter att begränsa handel med livsmedel. Huvudinstrumentet är de s.k. detaljplanerna, som reglerar markanvändningen och bebyggelsen inom ett område.

Efterfrågan på nya butikslägen förefaller ha ökat på senare tid, vilket är en följd av den genomgripande strukturomvandlingen som just nu sker i branschen. Vår undersökning visar att under perioden 1993 - 2000 har antalet dagligvarubutiker visserligen gått ner med drygt 20 procent, men den genomsnittliga butiksytan har samtidigt ökat med 34 procent, vilket betyder att de flesta kommuninvånare idag har mer yta per person än i början av 1990-talet. Till stor del beror detta på att stormarknader och lågprisbutiker ökade sin

sammanlagda marknadsandel från en tiondel till en fjärdedel mellan 1993 och 2000.

Strukturumvandlingen har inte nått lika långt överallt. Det beror till viss del på olikheter mellan kommunerna vad gäller storlek och tillväxt. En annan orsak kan vara att tillämpningen av PBL är mer eller mindre restriktiv, vilket gör det svårare för exempelvis lågprisbutiker att komma fram i vissa kommuner.

För att undersöka om butiksstrukturen påverkats i någon tydlig riktning av den kommunala planeringen har länsstyrelserna för Konkurrensverkets räkning gått igenom samtliga detaljplaner som vunnit laga kraft under perioden 1987 - 2000 i 162 kommuner. Närmare 16 000 planer ingick i undersökningen.

Ett resultat är att begränsningar av handel med livsmedel leder till totalt sett mindre butiksytta per invånare. Det tyder på att kommunernas planering kan ha en bromsande effekt på etableringsbenägenheten. Ett annat resultat är att en ökad marknadsandel för lågprisbutiker och stormarknader i ett län eller en kommun ofta följs av en generellt sett lägre prisnivå i förhållande till den genomsnittliga prisnivån i landet. Detta samband är tydligare i storstads-kommunerna än i övriga landet.

Svaret på den inledande frågan är därför ja: kommunerna har möjlighet att pressa matpriserna genom att bättre tillgodose efterfrågan på lämpliga lägen för nya aktörer som vill komma in på marknaden och utmana befintliga butiker med priser, service och sortiment.

I planarbetet måste kommunen göra en rad avvägningar mellan enskilda och allmänna intressen. Miljökonsekvenser är en central bedömningsgrund, liksom trafikspekter. Konsekvenser för handeln anses också viktiga. Boverket (1999) anser att goda konkurrensförhållanden, god tillgänglighet för alla med bra priser och ett varierat utbud är ett starkt allmänt intresse. En etablering av en modern dagligvarubutik kan få stora konsekvenser för den lokala marknaden. Bland negativa konsekvenser för handeln kan nämnas att andra butiker, framför allt närbelägna och mindre butiker, riskerar att slås ut, inte minst eftersom nyetableringar idag har väsentligt större yta än de flesta befintliga butiker. Detta kan innebära sämre tillgänglighet för vissa konsumentgrupper. De positiva konsekvenserna är ofta ett bredare utbud, bättre service och lägre priser.

Avvägningen mellan olika intressen är svår. Konkurrensverkets undersökning tyder emellertid på att de handelsutredningar som görs i planeringen nästan uteslutande fokuserar på de negativa effekterna av etablering, inte de positiva. Det innebär att kommunerna i allmänhet saknar förutsättningar för att göra en balanserad bedömning av etableringens för- och nackdelar för handeln.

En vanlig uppfattning är att stadskärnan riskerar att utarmas då en stormarknad öppnar i ett externt läge. Erfarenheterna visar emellertid att dessa effekter ofta kan undvikas om lämpliga motåtgärder sätts in som syftar till att göra stadskärnan till en bättre handelsplats för konsumenterna. Förutsättningarna för att detta skall lyckas är emellertid omdiskuterade och dåligt utredda.

En etablering som kräver ändring av detaljplan är en lång, kostsam och för entreprenören osäker process. Det krävs därför att företaget har tid, resurser, uthållighet och goda kontakter, vilket ger de stora blocken en klar konkurrensfördel i förhållande till nya aktörer oavsett storlek. Det räcker således inte med ett bra koncept för att lyckas inom dagligvaruhandeln. Följden kan bli att de stora blocken befäster sin starka ställning och att konkurrensen hämmas.

Av intervjuer med olika aktörer har framgått att priset för en befintlig butik kan vara betydligt högre om detaljplanen medger handel med livsmedel än om denna möjlighet saknas. Skillnaden kan ses som ett dolt pris på tillståndet att sälja livsmedel, vilket i slutändan konsumenten får betala.

Ökad kunskap om konkurrensfrågor

Konkurrensintresset bör ges ökad vikt i planeringsprocessen hos kommunerna. Kommunernas kompetens på detta område kan behöva utvecklas genom utbildning och rådgivning. Konkurrensverket och Länsstyrelserna kan härvid spela en roll. Därtill kan övervägas att göra den funktion inom kommunen som bevakar näringslivsfrågor till en remissinstans i planprocessen.

Vägledning för analys av konkurrensförhållanden

Det krävs också metodstöd i arbetet med konsekvensutredningar i enskilda planärenden.¹⁴ I rapporten har olika mått redovisats, såsom trångköpsindex och marknadsandel för stormarknader och lågprisbutiker, som skulle kunna läggas till grund för en analys, både med avseende på den egna kommunen och för benchmarking, där kommuner eller regioner jämförs med varandra. Ytterligare faktorer är marknadsandelarna för befintliga aktörer och deras geografiska läge. Särskild vikt bör läggas vid att undvika att en enskild aktör uppnår en dominerande ställning på den lokala marknaden.¹⁵ Externa köpcentras effekter på stadskärnan sett ur ett nationellt perspektiv bör utredas närmare.

Ändring av PBL

Av propositionen 1996/97:34 framgår att konkurrensintresset är ett av många allmänna intressen rörande en ändamålsenlig samhällsstruktur som enligt bestämmelserna i PBL skall beaktas. Enligt Konkurrensverkets bedömning har detta i allmänhet inte skett på ett tillfredställande sätt. I lagen finns inget uttryckligt stöd för att de för konsumenten positiva effekterna av en effektiv konkurrens skall beaktas. Det kan vara en orsak till att de inte ges tillräcklig tyngd i planprocessen rörande handel med dagligvaror.

För att ge konkurrensintresset en högre prioritet i planläggningen bör därför övervägas att tydligare ange detta i lagen. Syftet skulle

¹⁴ Boverkets allmänna råd (1996:1), *Boken om detaljplan och områdesbestämmelser*, och *Handeln i planeringen* (BOV 1999) ger inte tillräcklig ledning för dylika analyser.

¹⁵ En norsk studie (Konkurransettillsynet 2000) pekar på risken för att existerande aktörer binder upp lägen för att blockera för konkurrenter. En omfattande utredning från den brittiska konkurrensmyndigheten *Competition Commission* (2000) föreslår att ett godkännande från *Director General of Fair Trading* skall krävas t. ex. då en aktör vill etablera en butik överstigande 1 000 kvadratmeter och inom 15 minuters bilväg från närmsta egna befintliga etablering.

vara att säkerställa att positiva såväl som negativa konsekvenser rörande handeln verkligen vägs in i bedömningen. Lämpligen skulle konkurrensintresset kunna infogas i 2 kap. PBL, där de allmänna intressen som skall beaktas vid planläggning anges.

Referenser

- Bergström, F., (2000), ”Är externa köpcentra ett hot mot cityhandeln?”, *Ekonomisk Debatt* 4, 331-343
- Boverket, (1996), *Boken om detaljplan och områdesbestämmelser*, Allmänna råd 1996:1, Karlskrona
- Boverket, (1999), *Handeln i planeringen*, Karlskrona
- Competition Commission, (2000), *Supermarkets. A report on the supply of groceries from multiple stores in the United Kingdom*, London
- Didón, L. U., Magnusson, L., Millgård, O., Molander, S., (1999), *Plan- och bygglagen*, Norstedts Juridik, Stockholm
- Europeiska Kommissionen, (2001), *Bank charges: Key findings of new Commission study*. DN: MEMO/01/294, Date: 2001-09-20, Bryssel
- Europeiska Kommissionen, (2001), *Internal market scoreboard. May 2000 No 8*, Internal Market DG, Bryssel
- Eurostat, (2000), *Purchasing power parities and related economic indicators. Results for 1998. 2000th edition*, European Commission, Luxembourg
- FLF Service AB & Drivkraft AB (Föreningen Landsbygdshandeln Främjande), (2001), *Slutrapport. Nuläges- och konsekvensanalys. Sammanställning av analyser från 25 butiker i Jämtlands län mars 2001*, Östersund
- Forsberg, H., (1995), *Konsumentintressen i bebyggelseutvecklingen*, Chalmers Tekniska Högskola, Göteborg
- HUI, (Handeln Utredningsinstitut) (1999), *Konsekvenser för befintlig handelsstruktur i Östersund av en handelsetablering vid trafikplats Lillänge*, Stockholm
- HUI, (2000), *Etableringsanalys Katarina-Sofia*, Stockholm
- HUI, (2001a), *Kampen om köpkraften. Handeln i framtiden*, Stockholm
- HUI, (2001b), *Detaljhandelsanalys Östersundsregionen*, Stockholm

- Konkurrensetillsynet, (2000), *Konkurrensförhåll i dagligvarehandelen*, rapport 1/2000, Oslo
- Konkurrensverket, (2000), *Varför är de svenska priserna så höga?*, Konkurrensverkets rapportserie 2000:2, Stockholm
- Krokoms kommun, (2001), *Förslag till detaljplan för del av Rösta 2:6 m.fl., Ås församling*, Krokoms kommun
- LRF, (2000), *Är den svenska maten dyr?*, av Mats Reidius, Stockholm
- Lunds kommun, (2001), *Program till detaljplan för kv Loke m.m. i Lund, Lunds kommun (ICA Maxi vid Malmövägen)*, Stadsarkitektkontoret, Lund
- Länsstyrelsen Värmland, (1999), *Redovisning av uppdrag i regleringsbrevet till sex länsstyrelser angående kommunernas tillämpning av konkurrensaspekterna inom PBL*, Dnr 16-4049-99, Karlstad
- Länsstyrelsen Östergötland, (1997), *Konkurrensaspekten och tillämpningen av plan- och bygglagen*, av Rickard Börilin och Jan Persson
- Nordplan, (2000), *Marknads- och konsekvensanalys för planerad etablering av ICA Maxi i kv. Loke i Lunds kommun*
- SCB, (2000), *Konsumentpriser i Sverige jämfört med övriga medlemsstater i EU*, Stockholm
- SOU 1968:6, (1968), *Strukturutveckling och konkurrens inom handeln*, Koncentrationsutredningen IV
- SOU 1975:69, (1975), *Samhället och distributionen*, Betänkande av distributionsutredningen
- SOU 1987:44, (1987), *Livsmedelspriser och livsmedelskvalitet*, Betänkande av 1986 års livsmedelsutredning, LMU
- SOU 1990:25, (1990), *Konkurrens för ökad välfärd*, Del 2, Huvudbetänkande av konkurrenskommittén
- SOU 1990:25, (1990), *Konkurrensen inom livsmedelssektorn*, Delbetänkande av konkurrenskommittén
- SOU 1996:144, (1996), *Ökad konkurrens i handeln med livsmedel*, Betänkande av Utredningen om ökad konkurrens i handeln med livsmedel

- SPK, (1990), *PBL och etableringar i dagligvaruhandeln*, SPK:s rapportserie R 1990:1
- Stadsbyggnadskontoret, (2001), *Startpromemoria för planläggning av kvarteret Fikonet och Persikan m.m. inom stadsdelen Södermalm*, Stockholms stad, Stockholm
- Statistisk sentralbyrå, (2001), *Prisnivå i de nordiske land, Tyskland og EU 1994-2000*, av N. Bruksås, K. Myran, och L.H. Svennebye, Oslo
- The Economist Intelligence Unit, (2001), *International price comparisons. A survey of branded consumer goods in France, Germany, Sweden, the UK and the US*, London
- Östersunds kommun, (2001), *Detaljplan för arbetsplatser, bilistservice och handel vid trafikplats Odenskog*, Östersund

Bilaga 1: Statistiska källor

Delfi Marknadspartner AB

Butiksstrukturen inom dagligvaruhandeln beskrivs i rapporten utifrån ett butiksregister från Delfi Marknadspartner AB, ett företag som förser bl.a. livsmedelsproducenter med uppgifter om enskilda butiker. Registret grundar sig på olika källor och har en mycket hög tillförlitlighet vad gäller antalet butiker. Uppgifter om säljytan, som inhämtas från butikerna, kan däremot i en del fall skilja sig från den verkliga ytan. Uppgifterna som i butiksregistret har bearbetats av Konkurrensverket.

Alla butikstyper som ingår i registret har inte medtagits i analysen.

Följande butikstyper ingår:

- 110 STORMARKNAD - minst 2 500 kvadratmeter säljyta, externt läge och varuhussortiment (minst 20 procent av omsättningen utgörs av specialvaror).
- 120 VARUHUS - minst 1 500 kvadratmeter säljyta, varuhussortiment och som ej är stormarknad.
- 200 VARUMARKNAD - livsmedelsbutik (butik där minst 50 procent av omsättningen utgörs av livsmedel och som ej är varuhus eller stormarknad) med minst 800 kvadratmeter säljyta och där minst 20 procent av säljytan (alt. 10 procent av omsättningen) utgörs av specialvaror.
- 210 DAGLIGVARUMARKNAD - livsmedelsbutik med minst 800 kvadratmeter säljyta och som ej är varumarknad.
- 220 VARUHALL - livsmedelsbutik med 400 - 799 kvadratmeter säljyta där minst 20 procent av säljytan (alt. 10 procent av omsättningen) utgörs av specialvaror.
- 230 DAGLIGVARUHALL - livsmedelsbutik med 400 - 799 kvadratmeter säljyta och som ej är varuhall.

240 SERVICEBUTIK - livsmedelsbutik med högst 250 kvadratmeter säljyta, öppen på söndagar samt minst 70 timmar per vecka - eller som tillhör vissa kedjor med svh-profil.

280 ÖVRIGA DAGLIGVARUBUTIKER - livsmedelsbutik med högst 399 kvadratmeter säljyta och som ej är servicebutik.

Följande butikstyper ingår inte:

270 TRAFIKBUTIK - servicebutik i anslutning till bensinstation.

290 SÄSONGSBUTIK - livsmedelsbutik som endast är öppen del av året.

299 ÖVRIG LIVS - begränsat dagligvarusortiment (ett fåtal enheter, ej Dagligvarubutik)

Pensionärernas Riksförbund (PRO)

Sammanlagt 13 mätningar utförda av PRO har använts i undersökningen. Mätningarna utfördes vid följande tidpunkter:

Tabell B1 Prisundersökningar utförda av PRO

Mättillfälle		
År	Vecka	Antal varor
1994	34	20
1994	48	20
1995	16	20
1995	40	20
1996	4	20
1996	39	32
1997	11	31
1997	39	31
1998	11	31
1998	39	31
1999	39	40
2000	11	40
2000	41	39

Mätningarna omfattar omkring 1 000 butiker och redovisas regionvis enligt PRO:s distriktsindelning. Urvalet av butiker är inte slumpmässigt och varukorgen är inte vägd för att representera konsumtionen i Sverige.

Prisnivåindex har av Konkurrensverket beräknats på följande sätt. PRO:s distrikt har, när de inte sammanfaller med länen, slagits samman till länsvisa regioner. För varje län och för varje år har därefter ett ovägt medelpris för den aktuella varukorgen beräknats. Prisnivåindex har erhållits som kvoten mellan medelpriset för länets varukorg och det genomsnittliga priset för hela landet, multiplicerad med 100.

Bilaga 2: Frågeformulär

KONKURRENSVERKET
Avdelningen för ekonomisk analys

PBL-TILLÄMPNING
Dagligvaruhandel
2001-04

Dnr 281/2000

Kommun nr

1 Har kommunen en dokumenterad handelspolicy, exempelvis enligt Boverkets rekommendation? <i>Om JA bifoga denna policy.</i>		☐ JA ☐ NEJ																								
2 Hur många områden med externetableringar av detaljhandel finns i kommunen? <i>Med externetableringar avses etableringar utanför stads- och tätortscentra i områden som inte främst är bostadsorienterade.</i>		_____ st.																								
3 Finns lediga områden i kommunen där detaljhandel med dagligvaror skulle kunna bedrivas enligt detaljplan, översiktsplan, fördjupad översiktsplan eller områdesbestämmelser? <i>Om JA ange antalet sådana områden.</i>		☐ JA ☐ NEJ _____ st.																								
4 Behandlas möjligheterna att etablera handel i kommunens översiktsplan? <i>Om JA bifoga den del av översiktsplanen som avser handel.</i>		☐ JA ☐ NEJ																								
5 Har kommunen efter den 1 juli 1987 vidtagit några åtgärder som möjliggjort eller underlättat etablering av detaljhandel med dagligvaror? <i>Åtgärderna kan avse detaljplaner, bygglov, markförsäljning etc. Ange typ av åtgärd och antalet detaljplaner, bygglov etc., med fördelning på områden som lämpar sig för externa etableringar och andra områden.</i>		<table border="1"> <thead> <tr> <th rowspan="2">JA/NEJ</th> <th colspan="2">ANTAL DETALJPLANER, BYGGLOV ETC. EFTER 1 JULI 1987</th> </tr> <tr> <th>EXTERNA ETABLERINGAR</th> <th>ANDRA ETABLERINGAR</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>1 Antagit nya detaljplaner för handelsändamål utan begränsningar av handel</td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>2 Infört ändamålsbeteckningen handel i gällande detaljplaner</td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>3 Slopade begränsningar av handel i gällande detaljplaner</td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>4 Meddelat bygglov för tillfällig åtgärd (8 kap. 14 § PBL)</td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>5 Tilldelat eller upplåtit mark</td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>6 Annan åtgärd (anges):</td> <td></td> <td></td> </tr> </tbody> </table>		JA/NEJ	ANTAL DETALJPLANER, BYGGLOV ETC. EFTER 1 JULI 1987		EXTERNA ETABLERINGAR	ANDRA ETABLERINGAR	1 Antagit nya detaljplaner för handelsändamål utan begränsningar av handel			2 Infört ändamålsbeteckningen handel i gällande detaljplaner			3 Slopade begränsningar av handel i gällande detaljplaner			4 Meddelat bygglov för tillfällig åtgärd (8 kap. 14 § PBL)			5 Tilldelat eller upplåtit mark			6 Annan åtgärd (anges):		
JA/NEJ	ANTAL DETALJPLANER, BYGGLOV ETC. EFTER 1 JULI 1987																									
	EXTERNA ETABLERINGAR	ANDRA ETABLERINGAR																								
1 Antagit nya detaljplaner för handelsändamål utan begränsningar av handel																										
2 Infört ändamålsbeteckningen handel i gällande detaljplaner																										
3 Slopade begränsningar av handel i gällande detaljplaner																										
4 Meddelat bygglov för tillfällig åtgärd (8 kap. 14 § PBL)																										
5 Tilldelat eller upplåtit mark																										
6 Annan åtgärd (anges):																										
Anteckningar																										

	JA/NEJ	ANTAL DETALJPLANER, BYGGLOV ETC. EFTER 1 JULI 1987	
		EXTERNA ETABLERINGAR	ANDRA ETABLERINGAR
<p>6 Har kommunen efter den 1 juli 1987 vidtagit några åtgärder som hindrat eller begränsat etablering av detaljhandel med dagligvaror? <i>Åtgärderna kan avse detaljplaner, bygglov, markförsäljning etc.</i></p> <p>Ange typ av åtgärd och antalet detaljplaner, bygglov etc., med fördelning på områden som lämpar sig för externa etableringar och andra områden.</p>			
1 Antagit nya detaljplaner för handelsändamål med begränsningar av handel			
2 Infört begränsningar av handel i gällande detaljplaner			
3 Beslutat att inte meddela bygglov för tillfällig åtgärd (8 kap. 14 § PBL)			
4 Vägrat tilldela eller upplåta mark			
5 Annan åtgärd (anges):			
<p>7 Hur bedömer Ni möjligheterna för nya dagligvarubutiker att etablera sig i kommunen?</p>			
<p>8 Anser Ni det önskvärt med nya etableringar av dagligvarubutiker i kommunen (externt eller annat läge)? Motivera svaret.</p>			

Bilaga 3: Antal detaljplaner i kommunerna

Tabell B2 Detaljplaner i 162 kommuner, 1 juli 1987 - 31 mars 1992

Kommun	Totalt	För handel		För handel, men ej livsmedel	
	Antal	Antal	%	Antal	% ¹
Stockholms län					
Järfälla	44	9	20	2	22
Huddinge	54	13	24	2	15
Botkyrka	35	3	9	0	0
Haninge	38	8	21	1	13
Täby	65	6	9	3	50
Sollentuna	38	6	16	0	0
Nacka	23	4	17	0	0
Solna	27	6	22	0	0
Norrtälje	29	4	14	1	25
Uppsala län					
Häbo	41	19	46	5	26
Älvkarleby	5	2	40	1	50
Tierp	31	3	10	0	0
Uppsala	136	36	26	7	19
Enköping	68	25	37	3	12
Östhammar	37	3	8	0	0
Östergötlands län					
Ödeshög	6	4	67	1	25
Ydre	15	4	27	0	0
Kinda	31	5	16	0	0
Boxholm	4	1	25	0	0
Åtvidaberg	18	3	17	2	67
Finspång	19	2	11	0	0
Valdemarsvik	44	12	27	0	0
Linköping	150	41	27	14	34
Norrköping	95	8	8	0	0
Söderköping	44	9	20	0	0
Motala	61	12	20	7	58
Vadstena	22	4	18	1	25
Mjölby	54	11	20	5	45
Jönköpings län					
Gislaved	34	8	24	1	13
Jönköping	87	23	26	8	35
Nässjö	46	11	24	4	36
Värnamo	45	11	24	0	0
Kronobergs län					
Växjö	116	28	24	6	21
Kalmar län					
Högsby	16	6	38	0	0
Torsås	18	4	22	0	0
Mörbylånga	31	11	35	2	18

Tabell B2 Detaljplaner i 162 kommuner, 1 juli 1987 - 31 mars 1992 (forts.)

Kommuner	Totalt	För handel		För handel, men ej livsmedel	
	Antal	Antal	%	Antal	% ¹
Hultsfred	22	8	36	1	13
Mönsterås	37	4	11	0	0
Emmaboda	10	7	70	1	14
Kalmar	89	17	19	6	35
Nybro	44	10	23	1	10
Oskarshamn	75	10	13	1	10
Västervik	87	12	14	2	17
Vimmerby	56	5	9	0	0
Borgholm	42	2	5	0	0
Gotlands län					
Gotland	52	6	12	2	33
Blekinge län					
Olofström	26	6	23	0	0
Karlskrona	61	12	20	1	8
Ronneby	43	6	14	1	17
Karlshamn	22	5	23	2	40
Sölvesborg	30	5	17	0	0
Hallands län					
Hylte	46	6	13	0	0
Halmstad	150	48	32	12	25
Laholm	51	17	33	0	0
Falkenberg	62	14	23	2	14
Varberg	108	10	9	0	0
Kungsbacka	132	19	14	1	5
Västra Götalands län					
Härryda	71	5	7	0	0
Partille	27	4	15	2	50
Stenungsund	60	11	18	1	9
Ale	58	11	19	2	18
Lerum	49	2	4	2	100
Mark	50	11	22	0	0
Vara	46	14	30	3	21
Mölnadal	69	4	6	2	50
Kungälv	48	9	19	1	11
Uddevalla	74	11	15	2	18
Vänersborg	41	7	17	1	14
Trollhättan	69	20	29	4	20
Alingsås	53	3	6	1	33
Borås	60	10	17	1	10
Ulricehamn	67	12	18	1	8
Mariestad	25	9	36	2	22
Lidköping	31	6	19	2	33
Skara	38	11	29	1	9
Skövde	85	13	15	3	23
Falköping	55	8	15	0	0
Värmlands län					
Kil	24	6	25	0	0
Eda	10	2	20	0	0
Torsby	46	8	17	0	0

**Tabell B2 Detaljplaner i 162 kommuner, 1 juli 1987 -
31 mars 1992 (forts.)**

Kommuner	Totalt	För handel		För handel, men ej livsmedel	
	Antal	Antal	%	Antal	% ¹
Storfors	10	4	40	0	0
Hammarö	20	2	10	0	0
Munkfors	3	1	33	0	0
Forshaga	30	4	13	1	25
Grums	18	4	22	0	0
Ärjäng	12	4	33	0	0
Sunne	21	6	29	0	0
Karlstad	66	18	27	2	11
Kristinehamn	45	11	24	3	27
Filipstad	9	2	22	0	0
Hagfors	22	4	18	0	0
Arvika	45	12	27	4	33
Säffle	26	3	12	0	0
Örebro län					
Lekeberg	11	1	9	0	0
Laxå	23	7	30	0	0
Hallsberg	28	5	18	0	0
Degerfors	35	14	40	1	7
Hällefors	11	6	55	0	0
Ljusnarsberg	7	1	14	0	0
Örebro	152	57	38	21	37
Kumla	24	3	13	0	0
Askersund	19	10	53	0	0
Karlskoga	56	17	30	2	12
Nora	18	4	22	0	0
Lindesberg	53	11	21	1	9
Västmanlands län					
Skinnskatteberg	6	1	17	0	0
Surahammar	29	5	17	2	40
Heby	32	8	25	2	25
Kungsör	24	6	25	3	50
Hallstahammar	13	6	46	1	17
Norberg	7	3	43	0	0
Västerås	119	27	23	9	33
Sala	22	8	36	0	0
Fagersta	26	3	12	1	33
Köping	27	7	26	2	29
Arboga	21	3	14	0	0
Dalarnas län					
Vansbro	17	6	35	0	0
Malung	40	11	28	0	0
Gagnef	22	4	18	0	0
Leksand	26	5	19	0	0
Rättvik	25	6	24	1	17
Orsa	14	3	21	0	0

Tabell B2 Detaljplaner i 162 kommuner, 1 juli 1987 - 31 mars 1992 (forts.)

Kommuner	Totalt	För handel		För handel, men ej livsmedel	
		Antal	Antal	%	Antal
Älvdalen	32	3	9	0	0
Smedjebacken	25	1	4	0	0
Mora	48	6	13	0	0
Falun	48	5	10	0	0
Borlänge	57	22	39	0	0
Säter	14	3	21	1	33
Hedemora	13	5	38	0	0
Avesta	27	11	41	0	0
Ludvika	41	10	24	0	0
Gävleborgs län					
Hudiksvall	68	21	31	3	14
Västernorrlands län					
Ange	15	8	53	0	0
Timrå	34	4	12	0	0
Härnösand	37	5	14	0	0
Sundsvall	136	14	10	2	14
Kramfors	45	12	27	0	0
Sollefteå	61	8	13	1	13
Örnsköldsvik	82	13	16	2	15
Jämtlands län					
Ragunda	12	3	25	0	0
Bräcke	9	2	22	0	0
Krokom	32	4	13	1	25
Strömsund	22	8	36	0	0
Åre	63	27	43	2	7
Berg	20	8	40	0	0
Härjedalen	76	22	29	0	0
Östersund	90	25	28	0	0
Västerbottens län					
Nordmaling	25	10	40	0	0
Bjurholm	4	3	75	0	0
Vindeln	23	3	13	0	0
Robertsfors	22	5	23	0	0
Norsjö	8	4	50	0	0
Malå	9	3	33	0	0
Storuman	33	8	24	0	0
Sorsele	15	4	27	0	0
Dorotea	11	2	18	0	0
Vännäs	34	10	29	0	0
Vilhelmina	29	2	7	1	50
Åsele	10	1	10	0	0
Umeå	119	24	20	0	0
Lycksele	77	11	14	0	0
Skellefteå	139	16	12	1	6

¹ Andel av antalet planer för handel
Källa: Länsstyrelserna

**Tabell B3 Detaljplaner i 162 kommuner, 1 april 1992 -
31 december 1996**

Kommun	Totalt	För handel		För handel, men ej livsmedel	
	Antal	Antal	%	Antal	% ¹
Stockholms län					
Järfälla	39	11	28	0	0
Huddinge	91	14	15	0	0
Botkyrka	66	10	15	0	0
Haninge	46	3	7	0	0
Täby	62	4	6	0	0
Sollentuna	44	6	14	0	0
Nacka	13	3	23	1	33
Solna	30	4	13	0	0
Norrtälje	34	13	38	0	0
Uppsala län					
Häbo	25	3	12	0	0
Älvkarleby	7	2	29	0	0
Tierp	40	14	35	0	0
Uppsala	145	24	17	0	0
Enköping	98	21	21	2	10
Östhammar	32	10	31	0	0
Östergötlands län					
Ödeshög	2	1	50	0	0
Ydre	16	3	19	0	0
Kinda	20	9	45	0	0
Boxholm	17	4	24	0	0
Åtvidaberg	29	2	7	0	0
Finspång	15	4	27	0	0
Valdemarsvik	31	7	23	0	0
Linköping	230	35	15	0	0
Norrköping	106	25	24	0	0
Söderköping	55	11	20	0	0
Motala	58	11	19	0	0
Vadstena	15	3	20	0	0
Mjölby	36	12	33	0	0
Jönköpings län					
Gislaved	26	3	12	0	0
Jönköping	83	12	14	0	0
Nässjö	28	4	14	0	0
Värnamo	35	8	23	0	0
Kronobergs län					
Växjö	86	12	14	0	0
Kalmar län					
Högsby	25	8	32	0	0
Torsås	15	3	20	0	0
Mörbylånga	30	4	13	0	0
Hultsfred	5	0	0	0	0
Mönsterås	22	2	9	0	0
Emmaboda	7	4	57	0	0

**Tabell B3 Detaljplaner i 162 kommuner, 1 april 1992 -
31 december 1996 (forts.)**

Kommuner	Totalt	För handel		För handel, men ej livsmedel	
		Antal	Antal	%	Antal
Kalmar	61	4	7	0	0
Nybro	25	3	12	0	0
Oskarshamn	68	12	18	0	0
Västervik	43	5	12	0	0
Vimmerby	23	4	17	0	0
Borgholm	32	2	6	0	0
Gotlands län					
Gotland	51	4	8	0	0
Blekinge län					
Olofström	18	3	17	0	0
Karlskrona	54	4	7	0	0
Ronneby	29	4	14	0	0
Karlshamn	31	3	10	0	0
Sölvesborg	34	0	0	0	0
Hallands län					
Hylte	31	6	19	0	0
Halmstad	103	20	19	0	0
Laholm	35	16	46	0	0
Falkenberg	71	18	25	0	0
Varberg	90	12	13	0	0
Kungsbacka	109	18	17	0	0
Västra Götalands län					
Härryda	64	5	8	0	0
Partille	29	0	0	0	0
Stenungsund	37	6	16	0	0
Ale	32	6	19	0	0
Lerum	44	5	11	0	0
Mark	41	12	29	0	0
Vara	22	5	23	0	0
Mölndal	55	5	9	0	0
Kungälv	44	7	16	0	0
Uddevalla	67	4	6	0	0
Vänersborg	34	5	15	0	0
Trollhättan	48	7	15	0	0
Alingsås	32	2	6	0	0
Borås	53	5	9	0	0
Ulricehamn	26	3	12	0	0
Mariestad	39	8	21	0	0
Lidköping	20	3	15	0	0
Skara	23	3	13	0	0
Skövde	51	12	24	0	0
Falköping	17	2	12	0	0
Värmlands län					
Kil	10	3	30	0	0
Eda	7	2	29	0	0
Torsby	22	4	18	0	0

**Tabell B3 Detaljplaner i 162 kommuner, 1 april 1992 -
31 december 1996 (forts.)**

Kommuner	Totalt	För handel		För handel, men ej livsmedel	
	Antal	Antal	%	Antal	% ¹
Storfors	5	0	0	0	0
Hammarö	26	5	19	0	0
Munkfors	2	0	0	0	0
Forshaga	7	4	57	0	0
Grums	11	3	27	0	0
Ärjäng	15	4	27	0	0
Sunne	10	4	40	0	0
Karlstad	63	8	13	0	0
Kristinehamn	40	6	15	0	0
Filipstad	10	2	20	0	0
Hagfors	8	3	38	0	0
Arvika	25	12	48	0	0
Säffle	19	5	26	0	0
Örebro län					
Lekeberg	4	1	25	0	0
Laxå	8	1	13	0	0
Hallsberg	19	4	21	0	0
Degerfors	6	1	17	0	0
Hällefors	10	3	30	0	0
Ljusnarsberg	8	4	50	0	0
Örebro	108	37	34	3	8
Kumla	12	3	25	0	0
Askersund	19	6	32	0	0
Karlskoga	42	16	38	0	0
Nora	10	2	20	0	0
Lindesberg	26	6	23	0	0
Västmanlands län					
Skinnskatteberg	1	0	0	0	0
Surahammar	18	1	6	0	0
Heby	18	4	22	0	0
Kungsör	18	4	22	0	0
Hallstahammar	10	1	10	0	0
Norberg	1	1	100	0	0
Västerås	99	21	21	1	5
Sala	19	10	53	0	0
Fagersta	14	3	21	0	0
Köping	16	4	25	0	0
Arboga	14	4	29	0	0
Dalarnas län					
Vansbro	11	0	0	0	0
Malung	29	11	38	0	0
Gagnef	25	3	12	0	0
Leksand	19	5	26	0	0
Rättvik	21	4	19	0	0
Orsa	10	4	40	0	0

Tabell B3 Detaljplaner i 162 kommuner, 1 mars 1992 - 31 december 1996 (forts.)

Kommuner	Totalt	För handel		För handel, men ej livsmedel	
	Antal	Antal	%	Antal	% ¹
Älvdalen	21	2	10	0	0
Smedjebacken	14	9	64	0	0
Mora	21	7	33	1	14
Falun	46	8	17	0	0
Borlänge	20	5	25	0	0
Säter	13	2	15	0	0
Hedemora	16	2	13	0	0
Avesta	25	7	28	0	0
Ludvika	35	5	14	0	0
Gävleborgs län				0	0
Hudiksvall	27	7	26	0	0
Västernorrlands län				0	0
Ange	5	0	0	0	0
Timrå	13	1	8	0	0
Härnösand	22	1	5	0	0
Sundsvall	88	14	16	0	0
Kramfors	28	4	14	0	0
Sollefteå	48	9	19	0	0
Örnsköldsvik	58	9	16	0	0
Jämtlands län				0	0
Ragunda	8	4	50	0	0
Bräcke	10	3	30	0	0
Krokom	28	5	18	0	0
Strömsund	9	3	33	0	0
Åre	22	9	41	0	0
Berg	17	7	41	0	0
Härjedalen	35	12	34	0	0
Östersund	58	13	22	0	0
Västerbottens län				0	0
Nordmaling	12	4	33	0	0
Bjurholm	2	0	0	0	0
Vindeln	12	1	8	0	0
Robertfors	6	3	50	0	0
Norsjö	6	2	33	0	0
Malå	7	1	14	0	0
Storuman	21	5	24	0	0
Sorsele	13	2	15	0	0
Dorotea	9	0	0	0	0
Vännäs	10	2	20	0	0
Vilhelmina	21	1	5	0	0
Åsele	9	3	33	0	0
Umeå	124	14	11	0	0
Lycksele	36	8	22	0	0
Skellefteå	69	10	14	0	0

¹ Andel av antalet planer för handel
Källa: Länsstyrelserna

Tabell B4 Detaljplaner i 163 kommuner, 1 januari 1997 - 31 december 2000

Kommun	Totalt	För handel		För handel, men ej livsmedel	
	Antal	Antal	%	Antal	% ¹
Stockholms län					
Järfälla	31	4	13	1	25
Huddinge	73	18	25	7	39
Botkyrka	66	12	18	1	8
Haninge	26	2	8	1	50
Täby	32	3	9	1	33
Sollentuna	35	11	31	0	0
Stockholm	249	84	34	0	0
Nacka	30	8	27	0	0
Solna	30	9	30	0	0
Norrtälje	13	2	15	0	0
Uppsala län					
Häbo	18	3	17	0	0
Älvkarleby	5	0	0	0	0
Tierp	15	5	33	2	40
Uppsala	110	3	3	0	0
Enköping	55	14	25	1	7
Östhammar	11	4	36	0	0
Östergötlands län					
Ödeshög	5	0	0	0	0
Ydre	0	0	0	0	0
Kinda	15	3	20	1	33
Boxholm	0	0	0	0	0
Åtvidaberg	10	1	10	1	100
Finspång	7	2	29	0	0
Valdemarsvik	18	4	22	0	0
Linköping	133	16	12	4	25
Norrköping	74	18	24	0	0
Söderköping	38	6	16	0	0
Motala	38	9	24	2	22
Vadstena	7	1	14	1	100
Mjölby	23	7	30	3	43
Jönköpings län					
Gislaved	19	5	26	0	0
Jönköping	64	14	22	4	29
Nässjö	24	2	8	0	0
Värnamo	27	2	7	1	50
Kronobergs län					
Växjö	80	16	20	3	19
Kalmar län					
Högsby	12	5	42	0	0
Torsås	7	0	0	0	0
Mörbylånga	14	3	21	0	0
Hultsfred	8	7	88	0	0
Mönsterås	19	0	0	0	0
Emmaboda	5	1	20	0	0

Tabell B4 Detaljplaner i 163 kommuner, 1 januari 1997 - 31 december 2000 (forts.)

Kommuner	Totalt	För handel		För handel, men ej livsmedel	
		Antal	Antal	%	Antal
Kalmar	32	3	9	0	0
Nybro	25	6	24	1	17
Oskarshamn	44	4	9	0	0
Västervik	27	4	15	0	0
Vimmerby	14	3	21	0	0
Borgholm	11	3	27	0	0
Gotlands län					
Gotland	29	8	28	0	0
Blekinge län					
Olofström	10	1	10	0	0
Karlskrona	44	6	14	0	0
Ronneby	26	1	4	0	0
Karlshamn	15	3	20	0	0
Sölvesborg	29	0	0	0	0
Hallands län					
Hylte	23	4	17	0	0
Halmstad	70	16	23	3	19
Laholm	19	3	16	0	0
Falkenberg	24	3	13	0	0
Varberg	50	10	20	1	10
Kungsbacka	89	9	10	2	22
Västra Götalands län					
Härryda	38	3	8	0	0
Partille	29	4	14	1	25
Stenungsund	29	3	10	0	0
Ale	14	1	7	0	0
Lerum	37	3	8	0	0
Mark	30	7	23	0	0
Vara	32	3	9	1	33
Mölndal	72	8	11	1	13
Kungälv	39	2	5	0	0
Uddevalla	39	6	15	1	17
Vänersborg	16	3	19	0	0
Trollhättan	31	6	19	1	17
Alingsås	17	3	18	0	0
Borås	33	8	24	0	0
Ulricehamn	14	5	36	0	0
Mariestad	26	6	23	0	0
Lidköping	12	4	33	1	25
Skara	26	7	27	0	0
Skövde	28	3	11	0	0
Falköping	19	1	5	0	0
Värmlands län					
Kil	7	1	14	0	0
Eda	9	5	56	1	20
Torsby	17	6	35	0	0

Tabell B4 Detaljplaner i 163 kommuner, 1 januari 1997 - 31 december 2000 (forts.)

Kommuner	Totalt	För handel		För handel, men ej livsmedel	
	Antal	Antal	%	Antal	% ¹
Storfors	2	0	0	0	0
Hammarö	27	1	4	0	0
Munkfors	2	1	50	0	0
Forshaga	5	0	0	0	0
Grums	5	1	20	0	0
Ärjäng	4	2	50	0	0
Sunne	6	2	33	0	0
Karlstad	55	6	11	1	17
Kristinehamn	8	2	25	0	0
Filipstad	7	3	43	0	0
Hagfors	2	1	50	0	0
Arvika	12	2	17	1	50
Säffle	10	4	40	0	0
Örebro län					
Lekeberg	3	1	33	0	0
Laxå	3	1	33	0	0
Hallsberg	17	4	24	0	0
Degerfors	26	6	23	0	0
Hällefors	4	2	50	0	0
Ljusnarsberg	4	2	50	0	0
Örebro	138	32	23	3	9
Kumla	18	8	44	1	13
Askersund	5	1	20	0	0
Karlskoga	33	12	36	0	0
Nora	3	1	33	0	0
Lindesberg	23	5	22	0	0
Västmanlands län					
Skinnskatteberg	4	1	25	0	0
Surahammar	7	2	29	0	0
Heby	6	2	33	0	0
Kungsör	4	0	0	0	0
Hallstahammar	6	2	33	0	0
Norberg	4	0	0	0	0
Västerås	81	22	27	8	36
Sala	10	3	30	0	0
Fagersta	4	1	25	0	0
Köping	6	2	33	0	0
Arboga	5	1	20	0	0
Dalarnas län					
Vansbro	19	7	37	0	0
Malung	10	6	60	0	0
Gagnef	17	7	41	0	0
Leksand	13	2	15	0	0
Rättvik	4	2	50	0	0
Orsa	3	1	33	0	0

Tabell B4 Detaljplaner i 163 kommuner, 1 januari 1997 - 31 december 2000 (forts.)

Kommuner	Totalt	För handel		För handel, men ej livsmedel	
	Antal	Antal	%	Antal	% ¹
Älvdalen	13	3	23	0	0
Smedjebacken	16	2	13	0	0
Mora	16	4	25	0	0
Falun	25	9	36	2	22
Borlänge	22	8	36	2	25
Säter	2	0	0	0	0
Hedemora	10	5	50	2	40
Avesta	11	1	9	0	0
Ludvika	7	3	43	0	0
Gävleborgs län					
Hudiksvall	21	11	52	0	0
Västernorrlands län					
Ånge	6	1	17	0	0
Timrå	8	0	0	0	0
Härnösand	12	0	0	0	0
Sundsvall	37	5	14	1	20
Kramfors	15	5	33	0	0
Sollefteå	23	3	13	0	0
Örnsköldsvik	53	9	17	1	11
Jämtlands län					
Ragunda	4	2	50	0	0
Bräcke	15	6	40	0	0
Krokom	17	6	35	3	50
Strömsund	0	0	0	0	0
Åre	13	5	38	0	0
Berg	11	2	18	0	0
Härjedalen	18	6	33	0	0
Östersund	51	12	24	0	0
Västerbottens län					
Nordmaling	4	1	25	0	0
Bjurholm	4	1	25	0	0
Vindeln	6	1	17	0	0
Robertfors	2	1	50	0	0
Norsjö	2	0	0	0	0
Malå	1	0	0	0	0
Storuman	23	2	9	0	0
Sorsele	4	0	0	0	0
Dorotea	4	1	25	0	0
Vännäs	6	2	33	0	0
Vilhelmina	9	1	11	0	0
Åsele	5	1	20	0	0
Umeå	112	19	17	3	16
Lycksele	12	4	33	2	50
Skellefteå	19	4	21	1	25

¹ Andel av antalet planer för handel
Källa: Länsstyrelserna

**Tabell B5 Detaljplaner i 162 kommuner, 1 juli 1987 -
31 december 2000**

Kommun	Totalt	För handel		För handel, men ej livsmedel	
	Antal	Antal	%	Antal	% ¹
Stockholms län					
Järfälla	114	24	21	3	13
Huddinge	218	45	21	9	20
Botkyrka	167	25	15	1	4
Haninge	110	13	12	2	15
Täby	159	13	8	4	31
Sollentuna	117	23	20	0	0
Nacka	66	15	23	1	7
Solna	87	19	22	0	0
Norrälje	76	19	25	1	5
Uppsala län					
Häbo	84	25	30	5	20
Älvkarleby	17	4	24	1	25
Tierp	86	22	26	2	9
Uppsala	391	63	16	7	11
Enköping	221	60	27	6	10
Östhammar	80	17	21	0	0
Östergötlands län					
Ödeshög	13	5	38	1	20
Ydre	31	7	23	0	0
Kinda	66	17	26	1	6
Boxholm	21	5	24	0	0
Åtvidaberg	57	6	11	3	50
Finspång	41	8	20	0	0
Valdemarsvik	93	23	25	0	0
Linköping	513	92	18	18	20
Norrköping	275	51	19	0	0
Söderköping	137	26	19	0	0
Motala	157	32	20	9	28
Vadstena	44	8	18	2	25
Mjölby	113	30	27	8	27
Jönköpings län					
Gislaved	79	16	20	1	6
Jönköping	234	49	21	12	24
Nässjö	98	17	17	4	24
Värnamo	107	21	20	1	5
Kronobergs län					
Växjö	282	56	20	9	16
Kalmar län					
Högsby	53	19	36	0	0
Torsås	40	7	18	0	0
Mörbylånga	75	18	24	2	11
Hultsfred	35	15	43	1	7
Mönsterås	78	6	8	0	0
Emmaboda	22	12	55	1	8

**Tabell B5 Detaljplaner i 162 kommuner, 1 juli 1987 -
31 december 2000 (forts.)**

Kommuner	Totalt	För handel		För handel, men ej livsmedel	
		Antal	Antal	%	Antal
Kalmar	182	24	13	6	25
Nybro	94	19	20	2	11
Oskarshamn	187	26	14	1	4
Västervik	157	21	13	2	10
Vimmerby	93	12	13	0	0
Borgholm	85	7	8	0	0
Gotlands län					
Gotland	132	18	14	2	11
Blekinge län					
Olofström	54	10	19	0	0
Karlskrona	159	22	14	1	5
Ronneby	98	11	11	1	9
Karlshamn	68	11	16	2	18
Sölvesborg	93	5	5	0	0
Hallands län					
Hylte	100	16	16	0	0
Halmstad	323	84	26	15	18
Laholm	105	36	34	0	0
Falkenberg	157	35	22	2	6
Varberg	248	32	13	1	3
Kungsbacka	330	46	14	3	7
Västra Götalands län					
Härryda	173	13	8	0	0
Partille	85	8	9	3	38
Stenungsund	126	20	16	1	5
Ale	104	18	17	2	11
Lerum	130	10	8	2	20
Mark	121	30	25	0	0
Vara	100	22	22	4	18
Mölndal	196	17	9	3	18
Kungälv	131	18	14	1	6
Uddevalla	180	21	12	3	14
Vänersborg	91	15	16	1	7
Trollhättan	148	33	22	5	15
Alingsås	102	8	8	1	13
Borås	146	23	16	1	4
Ulricehamn	107	20	19	1	5
Mariestad	90	23	26	2	9
Lidköping	63	13	21	3	23
Skara	87	21	24	1	5
Skövde	164	28	17	3	11
Falköping	91	11	12	0	0
Värmlands län					
Kil	41	10	24	0	0
Eda	26	9	35	1	11
Torsby	85	18	21	0	0

**Tabell B5 Detaljplaner i 162 kommuner, 1 juli 1987 -
31 december 2000 (forts.)**

Kommuner	Totalt	För handel		För handel, men ej livsmedel	
	Antal	Antal	%	Antal	% ¹
Storfors	17	4	24	0	0
Hammarö	73	8	11	0	0
Munkfors	7	2	29	0	0
Forshaga	42	8	19	1	13
Grums	34	8	24	0	0
Ärjäng	31	10	32	0	0
Sunne	37	12	32	0	0
Karlstad	184	32	17	3	9
Kristinehamn	93	19	20	3	16
Filipstad	26	7	27	0	0
Hagfors	32	8	25	0	0
Arvika	82	26	32	5	19
Säffle	55	12	22	0	0
Örebro län					
Lekeberg	18	3	17	0	0
Laxå	34	9	26	0	0
Hallsberg	64	13	20	0	0
Degerfors	67	21	31	1	5
Hällefors	25	11	44	0	0
Ljusnarsberg	19	7	37	0	0
Örebro	398	126	32	27	21
Kumla	54	14	26	1	7
Askersund	43	17	40	0	0
Karlskoga	131	45	34	2	4
Nora	31	7	23	0	0
Lindesberg	102	22	22	1	5
Västmanlands län					
Skinnskatteberg	11	2	18	0	0
Surahammar	54	8	15	2	25
Heby	56	14	25	2	14
Kungsör	46	10	22	3	30
Hallstahammar	29	9	31	1	11
Norberg	12	4	33	0	0
Västerås	299	70	23	18	26
Sala	51	21	41	0	0
Fagersta	44	7	16	1	14
Köping	49	13	27	2	15
Arboga	40	8	20	0	0
Dalarnas län					
Vansbro	47	13	28	0	0
Malung	79	28	35	0	0
Gagnef	64	14	22	0	0
Leksand	58	12	21	0	0
Rättvik	50	12	24	1	8
Orsa	27	8	30	0	0

Tabell B5 Detaljplaner i 162 kommuner, 1 juli 1987 - 31 december 2000 (forts.)

Kommuner	Totalt	För handel		För handel, men ej livsmedel	
	Antal	Antal	%	Antal	% ¹
Älvdalen	66	8	12	0	0
Smedjebacken	55	12	22	0	0
Mora	85	17	20	1	6
Falun	119	22	18	2	9
Borlänge	99	35	35	2	6
Säter	29	5	17	1	20
Hedemora	39	12	31	2	17
Avesta	63	19	30	0	0
Ludvika	83	18	22	0	0
Gävleborgs län					
Hudiksvall	116	39	34	3	8
Västernorrlands län					
Ånge	26	9	35	0	0
Timrå	55	5	9	0	0
Härnösand	71	6	8	0	0
Sundsvall	261	33	13	3	9
Kramfors	88	21	24	0	0
Sollefteå	132	20	15	1	5
Örnsköldsvik	193	31	16	3	10
Jämtlands län					
Ragunda	24	9	38	0	0
Bräcke	34	11	32	0	0
Krokom	77	15	19	4	27
Strömsund	31	11	35	0	0
Åre	98	41	42	2	5
Berg	48	17	35	0	0
Härjedalen	129	40	31	0	0
Östersund	199	50	25	0	0
Västerbottens län					
Nordmaling	41	15	37	0	0
Bjurholm	10	4	40	0	0
Vindeln	41	5	12	0	0
Robertfors	30	9	30	0	0
Norsjö	16	6	38	0	0
Malå	17	4	24	0	0
Storuman	77	15	19	0	0
Sorsele	32	6	19	0	0
Dorotea	24	3	13	0	0
Vännäs	50	14	28	0	0
Vilhelmina	59	4	7	1	25
Åsele	24	5	21	0	0
Umeå	355	57	16	3	5
Lycksele	125	23	18	2	9
Skellefteå	227	30	13	2	7

¹ Andel av antalet planer för handel
Källa: Länsstyrelserna

Bilaga 4: Intervjuer

	Personer	Datum
1	Jan Persson, avdelningsdirektör, Länsstyrelsen Östergötlands län	2001-03-09
2	Per Alvin, etableringskoordinator, ICA Handlarnas AB Magnus Schön, etableringschef, ICA Handlarna Öst AB	2001-05-23
3	Kjerstin Berthelsen, kommunalråd, Krokoms kommun Evert Jonsson, kommunalråd, Krokoms kommun Rolf Lilja, 2:e vice ordf. kommunstyrelsen, Krokoms kommun Gunnar Bäckman, stadsarkitekt, Krokoms kommun	2001-05-28
4	Karin Åsberg, butikschef, ICA Supermarket, Krokom Sven Erik Åsberg, vice butikschef, ICA Supermarket, Krokom	2001-05-28
5	Tommy Jonasson, butikschef, ICA Nälden	2001-05-28
6	Lisa Ahlander, butikschef, ICA-Rimi, Östersund	2001-05-29
7	Andreas Spinell, butikschef, ICA Odenhallen, Östersund	2001-05-29
8	Ann-Sofie Andersson, ordf. miljö- och byggnämnden, Östersunds kommun Pär Jönsson, vice ordf. miljö- och byggnämnden, Östersunds kommun Per Söderberg, oppositionsråd, Östersunds kommun Siv Reuterswärd, stadsarkitekt, Östersunds kommun	2001-05-29
9	Uno Svaleryd, länsråd, Länsstyrelsen Jämtlands län Kaj Wejander, tf. länsarkitekt, Länsstyrelsen Jämtlands län Kristina Hästö Norrmann, länsassessor, Länsstyrelsen Jämtlands län Siv Olsson, servicehandläggare, Länsstyrelsen Jämtlands län	2001-05-28
10	Hans Jansson, etablerare, KF	2001-05-30
11	Christian Zander, etableringschef, Lidl René Lindholm, projektledare, Lidl	2001-06-01
12	Sten Diurlin, etableringsansvarig öst, Axfood Rolf Stenquist, etableringschef, Axfood	2001-06-07

	Personer	Datum
13	Tommy Palm, exploateringschef, Halmstads kommun	2001-06-11
14	Rudolf Lundin, styrelseordförande, Prisxtra Per Landström, VD, Prisxtra	2001-08-21
15	Spiros Mylonopoulos, VD och koncernchef, Bergendahls Lars Nilsson, etableringschef, Bergendahls	2001-08-23
16	Christer Källqvist, planchef, Lunds kommun Åke Hellström, översiktsplanarkitekt, Lunds kommun Ole Kasimir, planarkitekt, Lunds kommun Lars-Eric Holmgren, utredningssekreterare, Lunds kommun	2001-08-23
17	Jeanette Berggren, VD/kanslichef, Svenska Stads kärnor Hans Löwlund, utvecklingschef, Svensk Handel	2001-09-05
18	Arne Fredlund, planchef, Stockholms stad	2001-09-10
19	Gunnar Eriksson, konsult åt Prisxtra	2001-10-23